

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
MƏRKƏZİ BANKI

PUL SİYASƏTİ İCMALI 2023

Yanvar - Sentyabr

2023
№3

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	3
I. Qlobal iqtisadi mühit	4
1.1. Dünya iqtisadiyyatında meyillər	4
1.2. Qlobal əmtəə bazarları	8
1.3. Qlobal maliyyə bazarları	12
II. Daxili makroiqtisadi şərait	16
2.1. Xarici sektor	16
2.2. İqtisadi aktivlik	21
2.3. İnflyasiya prosesləri	28
III. Monetar şərait	33
3.1. Pul siyasəti qərarları və alətləri	33
3.2. Pul təklifi	37
3.3. Valyuta bazarı və manatın məzənnəsi	41
İstifadə olunmuş qrafik və cədvəllər	44

ABREVIATURALAR

AMB	Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı
BƏT	Beynəlxalq Əmək Təşkilatı
Bİİ	Biznes İnam İndeksi
BVF	Beynəlxalq Valyuta Fondu
BXİ	Birbaşa Xarici İnvestisiyalar
Qİİ	Qlobal İqtisadi İcmal
DSK	Dövlət Statistika Komitəsi
DGK	Dövlət Gömrük Komitəsi
FAO	BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı
FES	Federal Ehtiyatlar Sistemi
İEOÖ	İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələr
İEÖ	İnkişaf Etmiş Ölkələr
İƏİT	İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı
İİİ	İstehlakçı İnam İndeksi
İQİ	İstehlak Qiymətləri İndeksi
KİQİ	Kənd Təsərrüfatı Məhsullarının İstehsalçı Qiymətləri İndeksi
NEM	Nominal Effektiv Məzənnə
OPEC	Neft İxrac Edən Ölkələrin Təşkilatı
ÖİMDN	Ötən İlin Müvafiq Dövrünə Nəzərən
REM	Real Effektiv Məzənnə
RSM	Real Sektorun Monitorinqi
SİQİ	Sənaye Məhsullarının İstehsalçı Qiymətləri İndeksi
SMİ	Satınalma Menecerləri İndeksi
ÜDM	Ümumi Daxili Məhsul
ÜTT	Ümumdünya Ticarət Təşkilatı
XV	Xarici Valyuta
XDA	Xalis Daxili Aktivlər
XXA	Xalis Xarici Aktivlər

ÖN SÖZ

2023-cü ilin 9 ayında Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı dünyada geosiyasi gərginliyin davam etdiyi, qlobal iqtisadi aktivliyin zəiflədiyi, sərt pul siyasətinin qlobal maliyyəyə çıxış imkanlarını daraltdığı bir mühitdə fəaliyyət göstərmişdir. Ümumiyyətlə, beynəlxalq konyunktur tədiyə balansı baxımından Azərbaycan üçün əlverişli olmuş, ölkənin cari əməliyyatlar hesabı profititli qalmış, qeyri-neft sektorunda iqtisadi artım davam etmişdir.

Hesabat dövründə həm xarici amillərin dəyişimi, həm də həyata keçirilən antiinflasiya siyasəti nəticəsində illik inflyasiyada azalma müşahidə edilmişdir. Sentyabrda illik inflyasiya tempi özünün ötən ilki pik səviyyəsi ilə müqayisədə 3 dəfə enərək müəyyən edilmiş hədəf ($4 \pm 2\%$) diapazonuna daxil olmuşdur. Tərəfdaş ölkələr üzrə orta çəkili inflyasiyanın nisbətən azalması, dünya əmtəə bazarlarında qiymətlərin enməsi, beynəlxalq yükdaşıma xərclərinin pandemiyaadan əvvəlki səviyyələrə qayıtması daxili inflyasiyaya azaldıcı təsir etmişdir. Eyni zamanda profititli tədiyə balansı şəraitində valyuta bazarında tarazlığın qorunması, manatın nominal effektiv məzənnəsinin möhkəmlənməsi, qəbul edilmiş pul siyasəti qərarları monetar şərait vasitəsilə inflyasiya təzyiqlərini yumşaltmışdır.

Pul siyasəti alətləri bank sisteminin likvidlik mövqeyi və inflyasiya üzrə risklər balansı nəzərə alınmaqla tətbiq edilmişdir. Mərkəzi Bank tərəfindən faiz dəhlizi parametrlərinin makroiqtisadi vəziyyətə və proqnozlara uyğun dəyişdirilməsi, habelə pul siyasəti alətlərinin adekvat tətbiqi məcmu tələbin izafi artımını məhdudlaşdırmışdır. Dövr ərzində pul siyasətinin strateji və əməliyyat çərçivəsinin təkmilləşdirilməsi və beləliklə inflyasiyaya təsir imkanlarının artırılması istiqamətində islahatlar davam etdirilmişdir. Hesabat dövründə ilk dəfə təminatlı banklararası pul bazarında qısamüddətli əqdlər üzrə orta faiz dərəcələri Mərkəzi Bankın faiz dəhlizinə daxil olmuşdur.

I. QLOBAL İQTİSADI MÜHİT

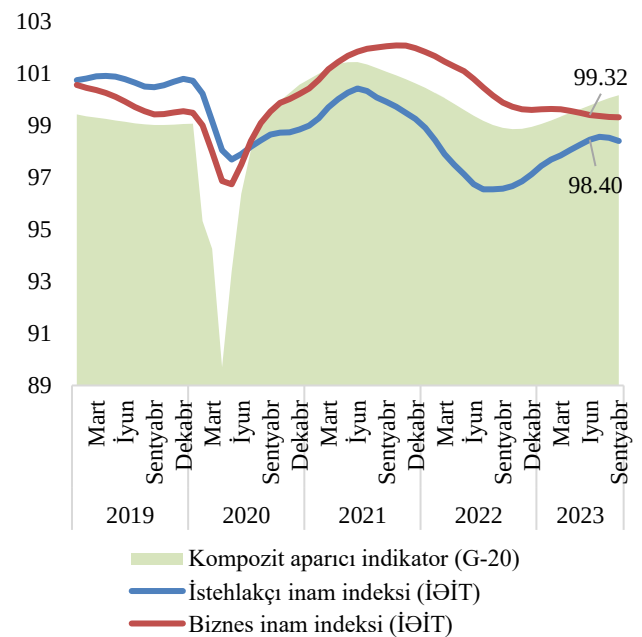
1.1. Dünya iqtisadiyyatında meyillər

2023-cü ilin 9 ayı geoiqtisadi və geosiyasi gərginliklərin davam etməsi və qlobal maliyyə sistemində qeyri-müəyyənliklərin mövcudluğu ilə xarakterizə olunur. İnflyasiya ilə mübarizə fonunda əksər ölkələrin monetar siyasətini sərtləşdirməsi iqtisadi artım və işsizlik kimi iqtisadi göstəricilərə təsirsiz ötürməmişdir. İnflyasiyanın azalma tempi isə əksər ölkələrdə gözlənilən səviyyədə olmamışdır.

2023-cü ilin 9 ayında pandemiyanın mənfi təsirlərinin davam etməsi və əksər ölkələrdə inflyasiyanın azalan istiqamətdə dəyişimi qlobal iqtisadi aktivlik göstəricilərinə təsir etmişdir. İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (İƏİT) ölkələri üzrə iqtisadi aktivlik göstəricisi olan İstehlakçı İnami İndeksi (İİİ) ilin ilk 7 ayında artmış, avqust ayından etibarən isə azalmağa doğru meyil etmişdir. Maliyyə bazarlarındakı qeyri-müəyyənlik

fonunda İƏİT ölkələri üzrə biznes sektorunda iqtisadi aktivlik göstəricisi olan Biznes İnami İndeksi (Bİİ) azalmışdır. Bununla belə G-20 ölkələrinin iqtisadi aktivliyini göstərən Kompozit Aparıcı İndikator (KAİ) ilin əvvəlindən artmışdır.

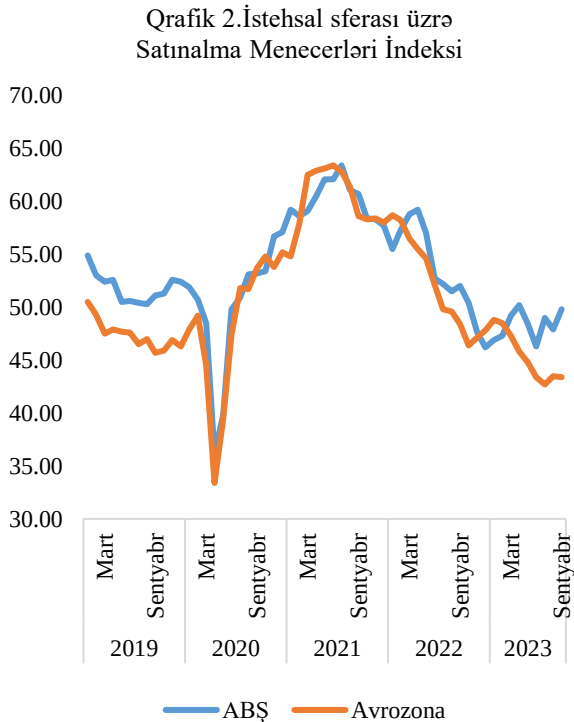
Qrafik 1. Qlobal iqtisadi aktivlik göstəriciləri

Mənbə: İƏİT

İstehsal sektorunda iqtisadi meyilləri göstərən Satınalma Menecerləri İndeksi (SMİ) cari ilin əvvəli ilə müqayisədə sentyabrda ABŞ-də artmış, Avrozonada enmişdir. SMİ 2023-cü ilin sentyabrında ABŞ üçün avqustdakı 47.9-dan 49.8-ə (gözlənilən 48.9-u

üstələyərək) yüksəlmişdir. Avrozonada isə avqustdakı 43.5-dən sentyabrda 43.4-ə enmişdir.

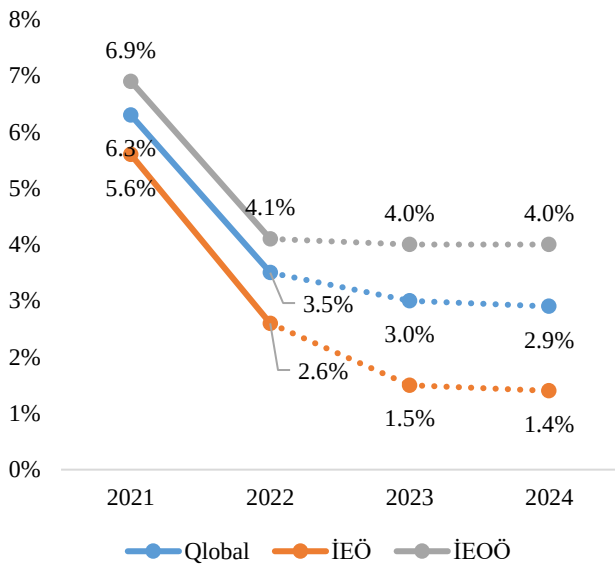
Mənbə: Markit Economics

Qlobal iqtisadiyyatda baş verən proseslər beynəlxalq təşkilatların proqnozlarına təsir etmişdir. Belə ki, Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF) 2023-cü ilin oktyabr hesabatında cari il üzrə qlobal iqtisadi artımı 2023-cü ilin iyul hesabatındakı proqnozla müqayisədə (3%) dəyişməz saxlamışdır. 2024-cü il üzrə isə qlobal artım proqnozu 0.1 f.b. azaldılaraq 2.9% səviyyəsinə endirilmişdir.

BVF oktyabr hesabatında İnkişaf Etmiş Ölkələr (İEÖ) qrupu üzrə həm cari il, həm də növbəti ilə iqtisadi artım proqnozlarını ötən hesabatla (2023-cü il iyul) müqayisədə dəyişməmiş, müvafiq olaraq 1.5% və 1.4% səviyyəsində saxlamışdır. Son hesabatda iqtisadi artım trayektoriyası üzrə ABŞ üçün yuxarıya, Avrozona üçün isə aşağıya doğru dəyişikliklər edilmişdir. ABŞ-də yuxarıya doğru reviziyanın səbəbi ikinci rübdəki biznes investisiyalarının və istehlakın artımıdır.

İqtisadi artım proqnozlarında ötən hesabatla müqayisədə Fransa (0.2 f.b.), Yaponiya (0.6 f.b.), ABŞ (0.3 f.b.) və Birləşmiş Krallıqda (0.1 f.b.) yuxarıya doğru, İtaliya (0.4 f.b.) və Almaniyada isə (0.2 f.b.) aşağıya doğru dəyişiklik edilmişdir. İspaniyada isə artım proqnozu dəyişməz (2.5%) saxlanılmışdır.

Qrafik 3. İqtisadi artım proqnozu, %

Mənbə: BVF, 2023-cü il oktyabr hesabatı

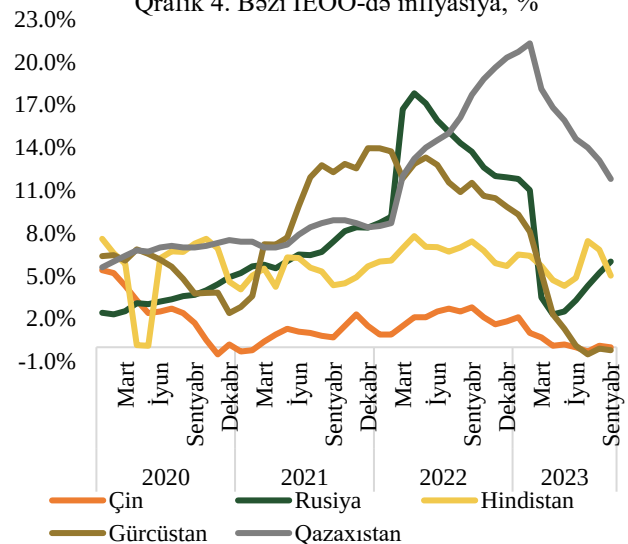
BVF oktyabr hesabatında İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələr (İEOÖ) üzrə iqtisadi artımı ötən hesabatla müqayisədə dəyişməz olaraq 4% səviyyəsində saxlamışdır. 2024-cü il üzrə iqtisadi artım 0.1 f.b. aşağı reviziya edilərək 4% proqnozlaşdırılmışdır.

2023-cü il üzrə proqnozlar Latin Amerikası (0.4 f.b.) və Avropa (0.6 f.b.) regionlarında yuxarıya doğru, Orta Şərq və Mərkəzi Asiya (0.5 f.b.) və Sub-Sahara Afrikası (0.2 f.b.) regionları üzrə aşağıya doğru reviziya edilmişdir. İEO Asiya ölkələrində artım proqnozu isə iyul hesabatındakı proqnozla müqayisədə 0.1

f.b. azaldılaraq 5.2% səviyyəsində proqnozlaşdırılmışdır.

BVF-nin oktyabr hesabatında qlobal inflyasiya proqnozu iyul hesabatı ilə müqayisədə 2023-cü il üzrə 0.1 f.b. yuxarı reviziya edilərək 6.9% (2022-ci ildə 8.7%), 2024-cü il üzrə isə 0.6 f.b. yuxarı reviziya edilərək 5.8% səviyyəsində müəyyənləşdirilmişdir.

Qrafik 4. Bəzi İEOÖ-də inflyasiya, %

Mənbə: Milli Statistika İdarələri

Hesabatda inflyasiyanın azalması proseslərinin əsas hərəkətverici qüvvəsi kimi qlobal əmtəə qiymətlərinin azalması göstərilir. Monetar sərtləşmə də inflyasiyanın azalmasında mühüm rol oynamaqdadır.

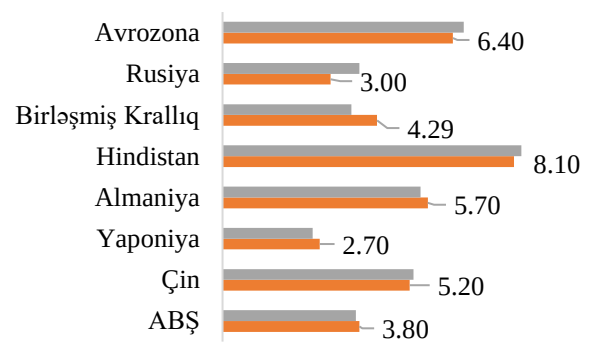
Hesabatda dünya üzrə baza inflyasiya göstəricisinin 2023-cü ildə 6.3% (2022-ci ildə 6.4% - orta illik), 2024-cü ildə isə 5.3% olacağı proqnozlaşdırılır. Baza inflyasiya proqnozları iyul hesabatı ilə müqayisədə 2023 və 2024-cü illər üzrə müvafiq olaraq 0.3 f.b. və 0.6 f.b. yuxarıya doğru reviziya edilmişdir. Bu da baza inflyasiyada azalmanın proqnozlaşdırılandan daha zəif olması ilə bağlıdır. Həmçinin hesabatda ölkə qruplarının 50%-dən çoxunda 2023-cü ildə orta illik baza inflyasiya göstəricilərində azalma meyillərinin müşahidə edilməyəcəyi və inflyasiya hədəfi olan ölkələrdə 2025-ci ilə qədər inflyasiyanın təyin edilən hədəflərdən yüksək olacağı proqnozlaşdırılmışdır.

İnflyasiyanı hədəf səviyyəsinə qaytarmaq məqsədilə cari ilin 9 ayında əksər ölkələrin mərkəzi bankları öz siyasət qərarlarını əsasən sərtləşdirmə və ya sabit saxlama istiqamətində vermişlər.

Hesabat dövrünün sonuna doğru işsizlik səviyyəsi əvvəlki ilin eyni dövrü

ilə müqayisədə Birləşmiş Krallıq (4.3%, avqust), Yaponiya (2.7%, avqust), ABŞ (3.8%, avqust) və Almaniyada (5.7%, avqust) artmış, Rusiya (3%, avqust), Çin (5.2%, avqust), Hindistan (8.1%, avqust) və Avrozonada (6.4%, avqust) azalmışdır.

Qrafik 5. İşsizlik səviyyəsi, %

■ 2022-ci ilin avqust ayı ■ 2023-cü ilin avqust ayı

Mənbə: Trading Economics

İƏİT-in 2023-cü il sentyabr hesabatında növbəti dövr ərzində inflyasiya gözləntilərinin artacağı təqdirdə mərkəzi bankların faiz dərəcələrini yüksək saxlamağa davam edəcəyi qeyd olunub. Nəticədə iqtisadi agentlərin maliyyə çətinlikləri yaşayacağını, bunun da öz növbəsində iqtisadi artımın yavaşlamasına, işsizliyin artmasına səbəb ola biləcəyi qeyd olunub.

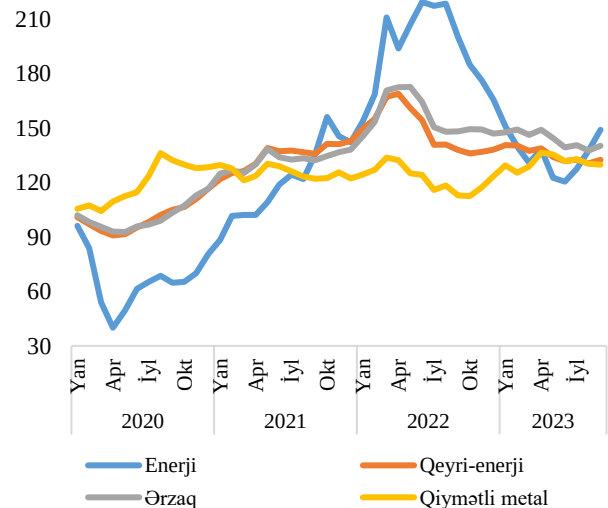
1.2. Qlobal əmtəə bazarları

2023-cü ilin ötən dövründə dünya əmtəə qiymətləri əsasən azalma meyilli olmuşdur. Bu proses qlobal iqtisadi aktivliyin azalması və əksər mərkəzi banklar tərəfindən aparılan sərt pul siyasəti ilə izah edilir. Qarşıdakı dövrdə qiymət dəyişikliyi ilə bağlı qeyri-müəyyənliklər yüksək olaraq qalır. Bu qeyri-müəyyənliklər əsasən geosiyasi gərginliklər və iqlim dəyişikliyi ilə əlaqədardır.

2023-cü ilin 9 ayında qlobal iqtisadi artımın zəifləməsi, gərginləşən geosiyasi vəziyyət, bəzi regionlarda əlverişsiz hava şəraitinin məhsuldarlığa mənfi təsirləri, habelə əksər mərkəzi banklar tərəfindən həyata keçirilən sərt pul siyasəti əmtəə qiymətlərindəki dinamikanı şərtləndirən əsas amillər olmuşdur. Dünya Bankının (DB) əmtəə bazarları haqqında oktyabr hesabatına əsasən 2023-cü ilin sentyabr ayında ümumi əmtəə qiymətləri indeksi ilin əvvəli ilə müqayisədə 8.2%, ötən ilin eyni dövrünə nəzərən isə 19.8%

azalmışdır. 2023-cü ilin yanvar-sentyabr aylarında qiymət indeksləri enerji məhsulları üzrə 10.1%, qeyri-enerji məhsulları üzrə 4.1%, ərzaq məhsulları üzrə 4.5%, xammal üzrə 0.8%, gübrələr üzrə 15.6%, metallar və minerallar üzrə isə 6% azalmışdır. Bununla yanaşı, dövr ərzində içkilər üzrə 11.7%, qiymətli metallar üzrə isə 5.2% qiymət artımı müşahidə edilmişdir.

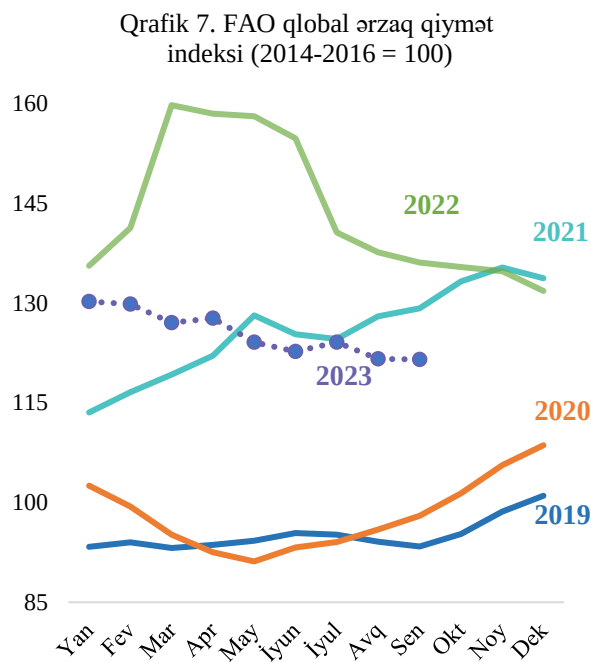
Qrafik 6. Qlobal əmtəə qiymət indekslərinin dinamikası (2019 dekabr=100)

Mənbə: Dünya Bankı

BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatına (FAO) görə ərzaq qiyməti indeksi sentyabr ayında ilin əvvəlinə nəzərən 7.8% azalmışdır. Bu göstərici son 12 ayda 10.7%, ötən ilin

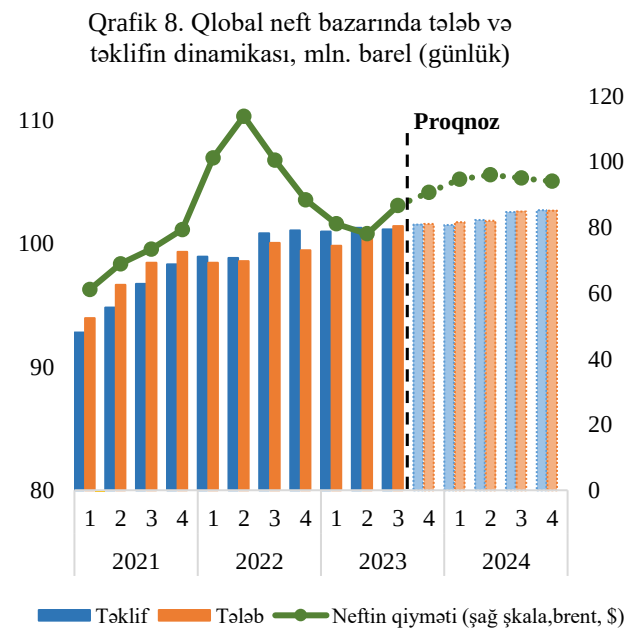
mart ayında çatdığı pik səviyyədən bəri isə 23.9% aşağı düşmüşdür. Dövr ərzində ən çox azalma taxıl, bitki yağları və süd məhsullarının qiymətlərində müşahidə olunmuşdur. Lakin şəkərin qiymət indeksi 2023-cü ilin sentyabr ayında son on ilin maksimum səviyyəsinə çatmış və cari ilin 9 ayı ərzində 38.9% artmışdır.

Mənbə: FAO

2023-cü ilin III rübündə birinci yarımillikdən fərqli olaraq neft qiymətlərində artım müşahidə olunmuşdur. Brent markalı neftin bir barel üçün qiyməti sentyabr ayında 95 ABŞ dolları həddini aşmışdır. Bu da 2022-ci ilin dekabr ayından etibarən

müşahidə edilən ən yüksək səviyyədir. Lakin, 2023-cü ilin 9 ayında Brent markalı neftin bir barel üçün orta qiyməti təqribən 82 ABŞ dolları olmuşdur ki, bu da 2022-ci ilin orta qiymətindən (99.2 ABŞ dolları) 17.3% aşağıdır.

Mənbə: ABŞ Enerji İnformasiya Administrasiyası (EİA)

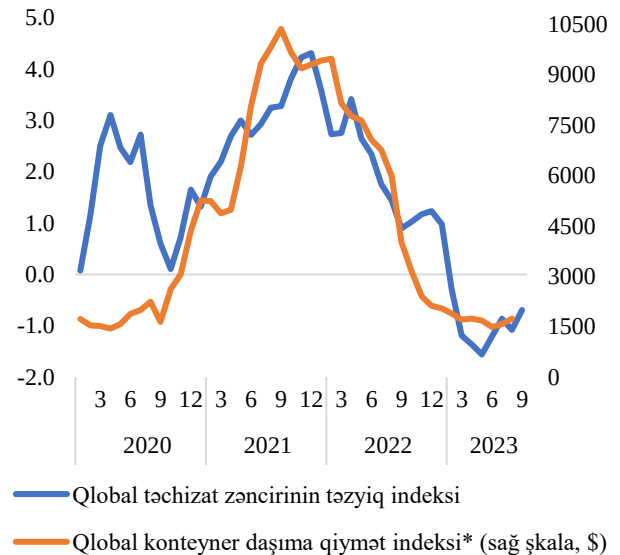
ABŞ Enerji İnformasiya Administrasiyası (EİA) oktyabr ayındakı hesabatında növbəti dövrlərdə neft qiymətlərinin artacağını proqnozlaşdırır. Belə ki, Brent markalı neftin bir bareli üçün orta qiymətin 2023-cü ildə 84, 2024-cü ildə isə 94 ABŞ dolları olacağı (iyul proqnozu müvafiq olaraq 79 və 84 ABŞ dolları) gözlənilir. Növbəti

dövrərlə bağlı proqnozların yuxarıya doğru dəyişdirilməsinin əsas səbəbi kimi OPEC+ ölkələrinin neft istehsalının azaldılması üzrə təşəbbüslərin 2024-cü ildə də davam etməsi gözləntisi göstərilir. Bundan əlavə, Səudiyyə Ərəbistanı və Rusiyanın kvotaları könüllü olaraq azaltması da xam neft qiymətlərinə artırıcı təsir göstərəcək amillərdəndir. Həmçinin hesabatda 2024-cü ilin ilk rübündə anbarlardakı neft ehtiyatlarında yarana biləcək potensial azalmanın növbəti rüblərdə qeyri-OPEC ölkələrində artan xam neft hasilatı hesabına aradan qaldırılacağı da qeyd olunub.

Avropada qışın mülayim keçməsi səbəbiylə anbarlardakı qaz ehtiyatlarının orta səviyyədən yüksək olması, Norveç və şimali Afrikadan tədarük edilən təbii qazın bölgədəki təklifi artırması 2023-cü ilin ötən dövründə qaz qiymətlərinin normallaşmasında rol oynayan mühüm amillərdən olmuşdur. Belə ki, cari ildə Niderland TTF indeksi üzrə 1000 m³ qazın orta qiyməti ötən ilin orta göstəricisindən (1405 avro) təqribən 70%

azalaraq 428 avro səviyyəsinə düşmüşdür.

Qrafik 9. Qlobal təchizat və daşıma indekslərinin dinamikası (2019-2023 iyun)

*-su nəqliyyatı üzrə, 40 fut (12 metr) konteyner

Mənbə: Nyu-York FES, Statista

2023-cü ilin 9 ayında qlobal təchizat zəncirinin bərpasıyla çatdırılma xərcləri və müddətləri pandemiya əvvəlki səviyyəyə qayıtmışdır. Bu da, öz növbəsində inflyasiyaya azaldıcı təsir etmişdir. Nyu-York Federal Ehtiyat Sistemi tərəfindən hesablanan Qlobal Təchizat Zəncirinin Təzyiq İndeksi 2023-cü ilin 9 ayı ərzində əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır. Cari ilin III rübündə indeksdə bir qədər artım müşahidə olunsada,

indeks mənfi zonada qalmağa davam etmişdir.

BVF-nin 2023-cü ilin oktyabr hesabatına əsasən qlobal iqtisadi aktivliyin zəifləməsi ilə əlaqədar enerji qiymətlərində, Çində daşınmaz əmlak böhranının dərinləşməsi nəticəsində isə əsas metal qiymətlərində azalma gözlənilir. Belə ki, 2023-cü ildə neft qiymətlərinin 17%, təbii qaz qiymətlərinin 61%, əsas metal qiymətlərinin isə 4.7% azalacağı proqnozlaşdırılır. Hesabatda həmçinin 2022-ci ildə pik səviyyəyə çatan ərzaq qiymətlərinin cari ildə 6.8% azalacağı, lakin hələ də pandemiyaadan əvvəlki səviyyədən yuxarıda qalacağı gözlənilir.

BVF son hesabatında əmtəə qiymətlərinə təsir ehtimalı yüksək olan ən böyük risk olaraq geosiyasi gərginlik və iqlim dəyişikliyi ilə əlaqəli əmtəə bazarlarının parçalanmasını qeyd etmişdir. Belə ki, ticarətdə yaranacaq fasilələr yüksək qiymət dalğalanmasına səbəb olmaqla yekunda iqtisadi aktivliyə təsir göstərə bilər. Həmçinin qlobal

ticarətin pozulması əmtəə ixracından asılı iqtisadiyyatlarda əhəmiyyətli təsirlərlə nəticələnə, aşağı gəlirli ölkələrdə ərzaq təhlükəsizliyi ilə bağlı narahatlıqları artırmaqla bilər. BVF-yə əsasən makroiqtisadi, struktur və fiskal siyasət çərçivələrinin gücləndirilməsi, fiskal və maliyyə buferlərinin yaradılması, əmtəə tədarükündə yaranacaq qəfil fasilələrə qarşı hazırlıq planlarının işlənilib hazırlanması ölkələrin dayanıqlılığını artırmaqla şokların təsirlərini yumşaltmağa kömək edə bilər. Ölkələr həmçinin əhalinin həssas təbəqəsini yüksək əmtəə qiymətlərindən qorumaq üçün sosial təminat tədbirlərini gücləndirməlidirlər.

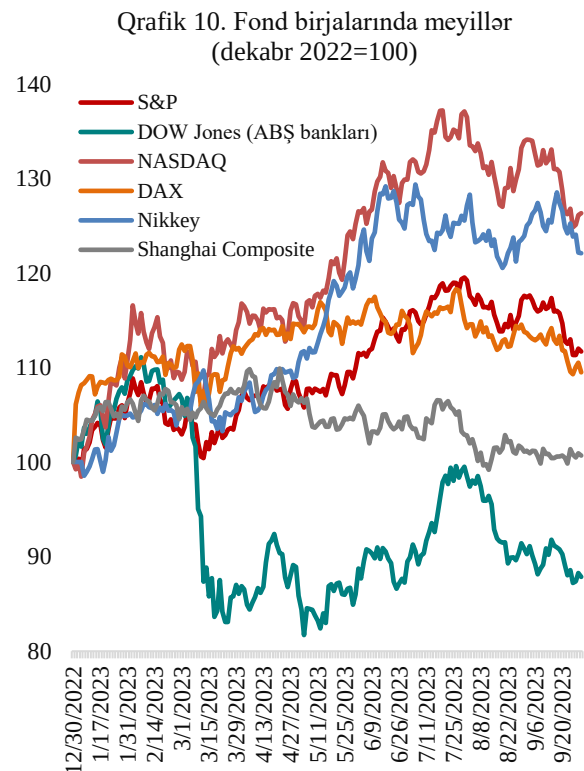
1.3. Qlobal maliyyə bazarları

2023-cü ilin əvvəlində qlobal maliyyə sistemində bank sektorundan qaynaqlanan gərginliyin aradan qalxmasına baxmayaraq, yüksək inflyasiyaya qarşı mərkəzi banklar tərəfindən həyata keçirilən sərt pul siyasəti cari ilin ötən dövründə maliyyə sisteminə əhəmiyyətli təsir etmişdir.

Milli iqtisadiyyatlarda yuxarı inflyasiyanın gözləniləndən daha qalıcı olması və baza inflyasiyanın daha aşağı tempə enməsi səbəbiylə 2023-cü ilin 9 ayında əksər mərkəzi banklar tərəfindən əsasən sərt pul siyasəti yürüdülmüşdür. Bəzi ölkələrdə pul siyasəti daha da sərtləşdirilmiş, bəzilərinə isə artıq kifayət qədər yüksəldilmiş faizlərin sabit saxlanılması müşahidə edilmişdir. Bununla belə, ilin II yarısından sonra bəzi mərkəzi banklar faiz siyasətlərini yumşaltmağa qərar vermişdir. Dünyanın aparıcı mərkəzi banklarından olan FES faiz dərəcəsini ilin əvvəlindən 4.25-4.5%-dən 5.25-5.5%-ə, İngiltərə Bankı 3.5%-dən 5.25%-ə, Avropa Mərkəzi Bankı isə 2.5%-dən 4.5%-ə qaldırmışdır.

Ölkədə iqtisadi artımın zəifləməsi, əmlak sektorunun dərinləşən tənəzzülü və yerli hökumətin maliyyələşdirilməsində artan çətinliklər fonunda Çin Xalq Bankı siyasət faizini 3.65%-dən 3.45%-ə endirmişdir.

İlin əvvəlindən bu yana qlobal iqtisadi tənəzzül gözləntilərinin azalması və inflyasiyanın azalması prosesinin sürətlənməsi fonunda dünya iqtisadiyyatının bərpasına dair nikbinlik aktivlərin dəyərinə müsbət təsir göstərmişdir.

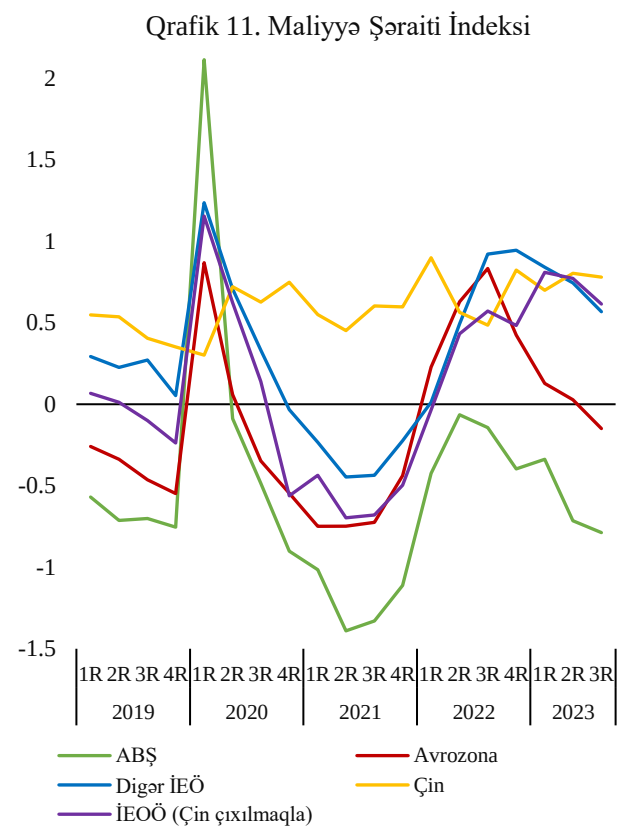

Mənbə: Investing.com

İlin ötən dövründə Avropa və ABŞ-də səhm qiymətləri artmışdır. Yaponiyada səhm qiymətlərinin artımı yumşaq pul siyasətinin davam etdirilməsi və korporativ mənfəətin artması səbəbindən digər inkişaf etmiş iqtisadiyyatlardakı analogi göstəricini üstələmişdir. İlin əvvəlindən bəri NASDAQ indeksi 26%, Dow Jones 1.34%, FTSE Eurotop 6.1%, DAX 8.9%, Nikkey 21.2%, MSCI World 9.3% dəyər qazanmışdır. Çinin daşınmaz əmlak bazarında yaşanan tənəzzül və ölkə iqtisadiyyatının gözləniləndən daha zəif tempə bərpası əsas səhm indeksi olan Shanghai Composite indeksinə öz təsirini göstərmiş və indeks ilin əvvəlindən cüzi (0.6%) artmışdır. Ən yüksək dəyər artımı isə Rusiya və Türkiyə birjalarında yaşanmışdır. Belə ki, ilin əvvəlindən müvafiq olaraq MOEX RX indeksi 87.9%, BIST 100 (XU100) indeksi isə 50.1% dəyər qazanmışdır.

İlin əvvəlində bank sektorunda yaşanan regional qeyri-sabitlik və ondan qaynaqlanan stresin qlobal müstəvidə yayılması ilə bağlı narahatlıqlar

tənzimləyici qurumların çevik addımları nəticəsində aradan qaldırılmışdır. Bununla belə yüksək faiz dərəcələri korporativ sektor və ev təsərrüfatlarının ödəmə qabiliyyətini zəiflətməklə maliyyə sistemində əlavə narahatlıq yaratmışdır. Nəticədə maliyyə sabitliyi riskləri ilin əvvəlində olduğu kimi yüksək olaraq qalmışdır.

Mənbə: BVF

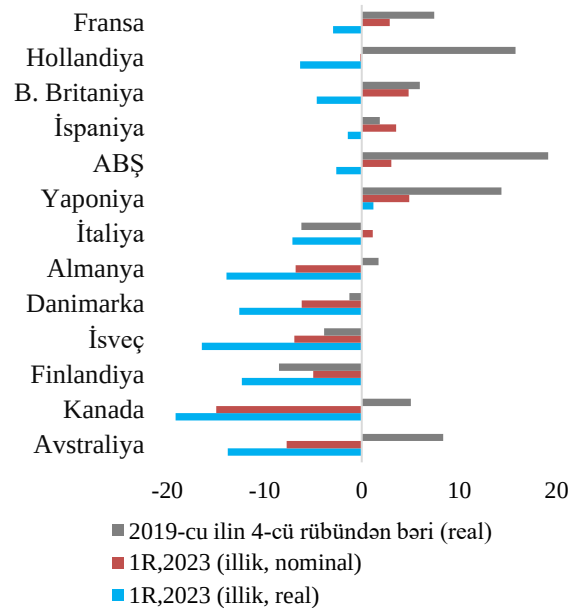
BVF-nin oktyabr hesabatına əsasən davam edən sərt pul siyasətinə baxmayaraq, kapital bazarlarında maliyyələşmə xərclərinin göstəricisi olan

maliyyə şəraiti qabaqcıl iqtisadiyyatlarda, xüsusən də ABŞ-da yumşalmışdır. Ötən illərdəki monetar sərtləşdirmə ilə müqayisədə bu cür yumşalma müstəsna bir haldır və əsasən investorların gözləntilərindən qaynaqlanır. Belə ki, investorlar inflyasiya təzyiqinin azalacağını, nəticədə mərkəzi bankların növbəti rüblərdə faizləri yumşaldacağını gözləyir. Əksinə, Çində pul siyasətinin son vaxtlar cüzi yumşaldılmasına baxmayaraq, zəif iqtisadi bərpa ilə əlaqədar narahatlıqlar, habelə əmlak bazarının stressi ilə bağlı maliyyə sabitliyi riskləri investorların inamını azaltmışdır. Digər İEOÖ-lərdə xarici maliyyələşmə xərcləri əsas narahatlıq mənbəyi olaraq qalsa belə, faiz dərəcələrinin azaldılması gözləntisi və daha yüksək korporativ qiymətləndirmələr xalis olaraq maliyyə şəraitini yumşaltmışdır.

BVF-nin oktyabr hesabatında ev qiymətlərinin qlobal miqyasda 2022-ci ilin sonundan, yəni mərkəzi bankların pul siyasətini aqressiv şəkildə sərtləşdirməyə

başladığı dövrdən etibarən aşağı düşdüyü qeyd edilmişdir. Belə ki, maliyyələşmə ehtiyacı olan daşınmaz əmlak sektorunda borcalanlarının maliyyə mənbələrinə əlçatanlığının zəifləməsi, ipoteka təminatlı qiymətli kağızların buraxılışının azalması və banklar tərəfindən kredit şərtlərinin sərtləşdirilməsi sektorda maliyyələşmə riski ilə bağlı narahatlıqlar ortaya çıxarmışdır.

Qrafik 12. Ev qiymətlərində real və nominal artım, %

Mənbə: BVF

Hesabatda daşınmaz əmlak sektorunda yaşanan stresin maliyyə sabitliyinə əhəmiyyətli təsir göstərə biləcəyi vurğulanmışdır. Bu, sektorun ölçüsü və

təmərküzləşməsi, həmçinin maliyyə sistemi ilə güclü əlaqələrinin olması ilə izah edilir.

BVF tərəfindən aparılan stress testə əsasən qlobal bank sistemi oktyabrda baza ssenari üzrə dayanıqlıq nümayiş etdirmişdir. Bununla belə, İEÖ-lərin bir çox banklarında qiymətli kağızlar və kreditlərlə əlaqədar əhəmiyyətli kapital itkilərinin gerçəkləşməsi potensialı ortaya çıxmışdır. Kəskin staqflyasiya ilə xarakterizə olunan mənfi ssenari üzrə qlobal stress testdə isə Çin, Avropa və ABŞ-dakı banklar da daxil olmaqla bir çox banklarda əhəmiyyətli kapital itkilərinin olacağı müəyyən edilmişdir.

Hesabatda həmçinin qlobal maliyyə sabitliyinin qorunması üçün bir sıra siyasət tövsiyələri öz əksini tapmışdır:

- Optimal siyasət kombinasiyaları iqtisadi şokun təbiətindən və ölkəyə xas xüsusiyyətlərdən asılı olaraq dəyişə bilər. İstənilən cavab tədbirləri başlıca makroiqtisadi disbalansları aradan

qaldıran vahid planın bir hissəsi olmalıdır;

- Özəl sektor kreditorları baha başa gələn ağır defoltların və maliyyə bazarına çıxışın uzun müddət itirilməsinin qarşısını almaq üçün nizamlı restrukturizasiya və qabaqlayıcı koordinasiya yolları tapmalıdırlar.

BVF həmçinin zəif bankların iflasının qlobal maliyyə sistemində sağlam institutlara yoluxma riskinin qarşısının alınması üçün beynəlxalq standartların tətbiqinə ehtiyac olduğunu vurğulayır. Belə ki, adekvat minimum kapital və likvidlik tələblərinin tətbiqi maliyyə sabitliyi risklərinin qarşısını almaq üçün vacibdir. Bundan əlavə, faiz dərəcəsi riskinə qarşı saxlanılan kapitalla əlaqədar prudensial norma və tələblər sərtləşdirilməli, səlahiyyətli qurumlar banklarda yaşanan gərginliyi aradan qaldırmaq üçün erkən müdaxiləyə hazır olmalı, o cümlədən ehtiyac yarandığı təqdirdə bankların mərkəzi bankın vəsaitlərinə çıxışını təmin etməlidirlər.

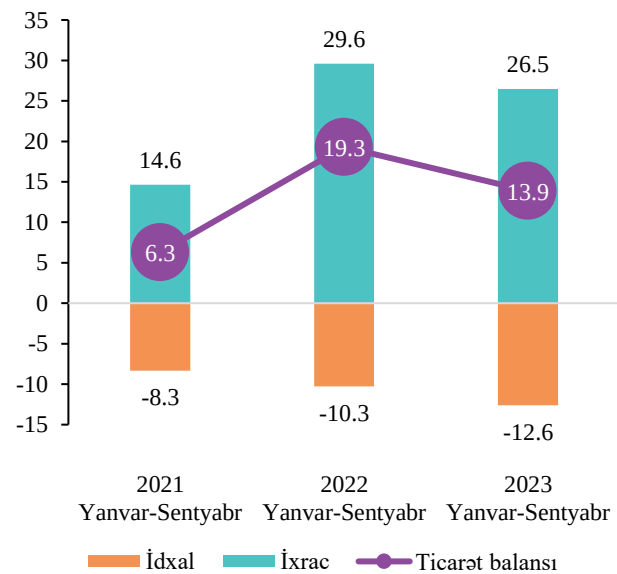
II. DAXİLİ MAKROİQTİSADİ ŞƏRAİT

2.1 Xarici sektor

Beynəlxalq konyunkturun əlverişli olması və artan qeyri neft-qaz ixracı 2023-cü ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində tədiyə balansının başlıca komponenti olan xarici ticarət balansının profitli olaraq qalmasına əlverişli şərait yaratmışdır.

Dövlət Gömrük Komitəsinin (DGK) məlumatlarına əsasən 2023-cü ilin 9 ayında ölkənin xarici ticarət dövriyyəsi 39.1 mlrd. ABŞ dolları təşkil etmişdir ki, bunun da 26.5 mlrd. ABŞ dolları (və ya 67.7%-i) ixracın, 12.6 mlrd. ABŞ dolları (və ya 32.3%-i) isə idxalın payına düşmüşdür. Xarici ticarət balansında 13.9 mlrd. ABŞ dolları məbləğində müsbət saldo əmələ gəlmişdir.

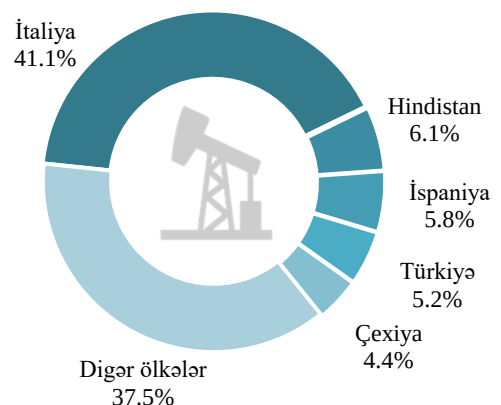
Qrafik 13. Ticarət balansı, mlrd. ABŞ dolları

Mənbə: DGK

Ticarət dövriyyəsinin yarından çoxu İtaliya, Türkiyə, Rusiya, Çin, Almaniya, Yunanıstan, Hindistan, İspaniya, Türkmənistan və Gürcüstan kimi ölkələrin payına düşmüşdür.

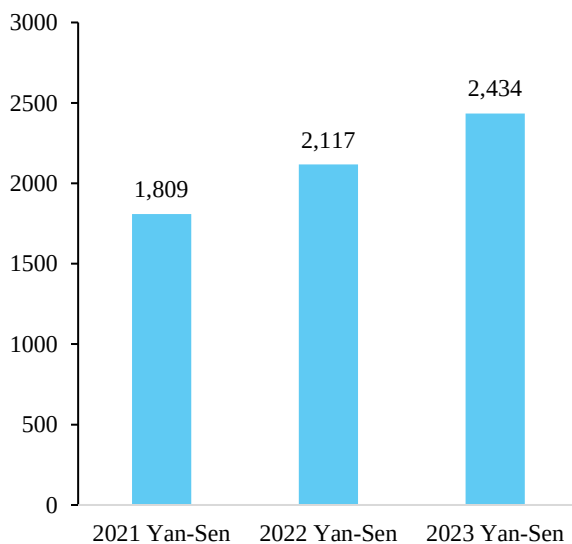
Qrafik 14. Xam neft və neft məhsullarının ixrac olunduğu ölkələr, %-lə

Mənbə: DGK

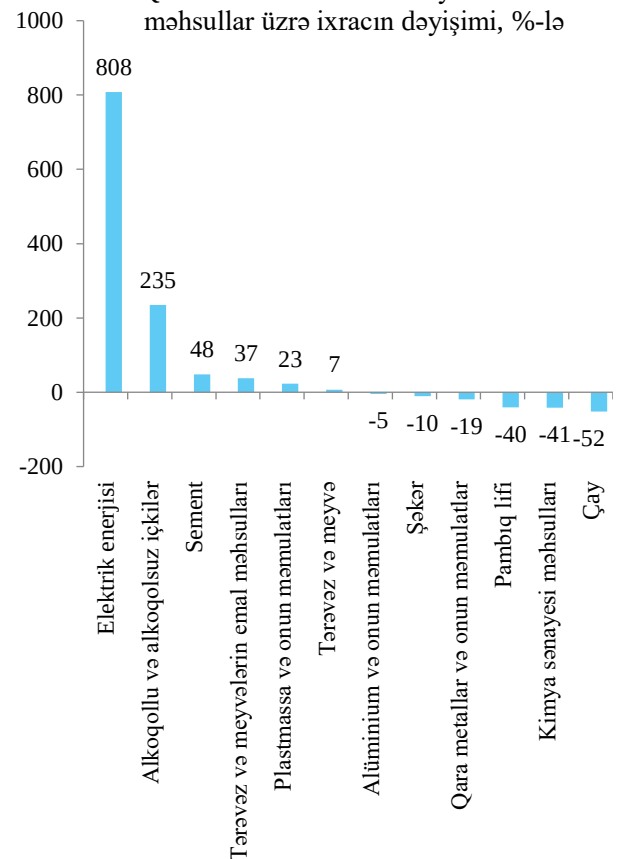
Hesabat dövründə ixracın neft-qaz sektoru üzrə dəyəri 12.2% azalmışdır ki, bu da əsasən ixrac qiymətlərinin dəyişimi ilə bağlıdır. İxracın dəyəri xam neft üzrə 18.6%, təbii qaz üzrə isə 5.7% azalmışdır. Xam neft və neft məhsullarının 41.1%-i İtaliyaya, 6.1%-i Hindistana, 5.8%-i İspaniyaya, 5.2%-i Türkiyəyə və 41.8%-i digər ölkələrə ixrac olunmuşdur.

Qrafik 15. Qeyri neft-qaz məhsullarının ixracı, mln. \$

Mənbə: DGK

Qrafik 16. 2023-cü ilin 9 ayı üzrə bəzi məhsullar üzrə ixracın dəyişimi, %-lə

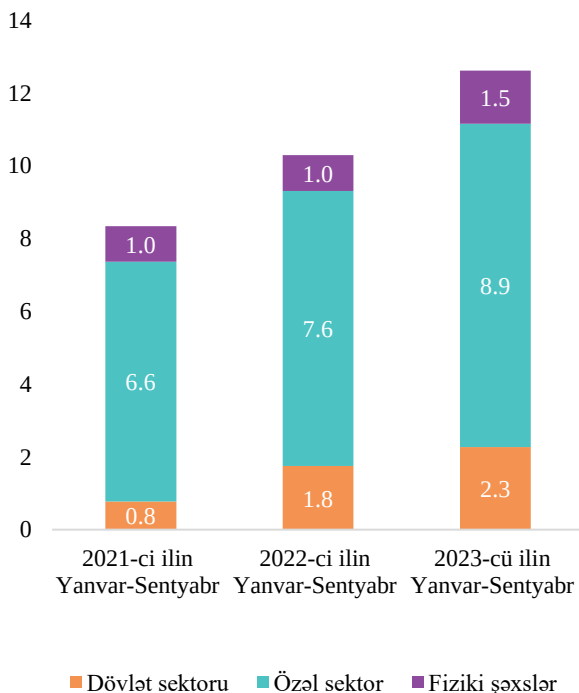

Mənbə: DGK

Hesabat dövründə qeyri-neft sektoru üzrə ixrac 15% artmışdır. İxracı artan əsas məhsullar elektrik enerjisi, alkoqollu və alkoqolsuz içkilər, sement, tərəvəz, meyvələr və onların emal məhsulları, plastmassa və onlardan hazırlanan məmulatlar olmuşdur.

Ümumilikdə, hesabat dövründə ixracda əsas tərəfdaşlar İtaliya (44.3%), Türkiyə (17.2%), Yunanıstan (4.5%), Rusiya (3.3%) kimi ölkələr olmuşdur.

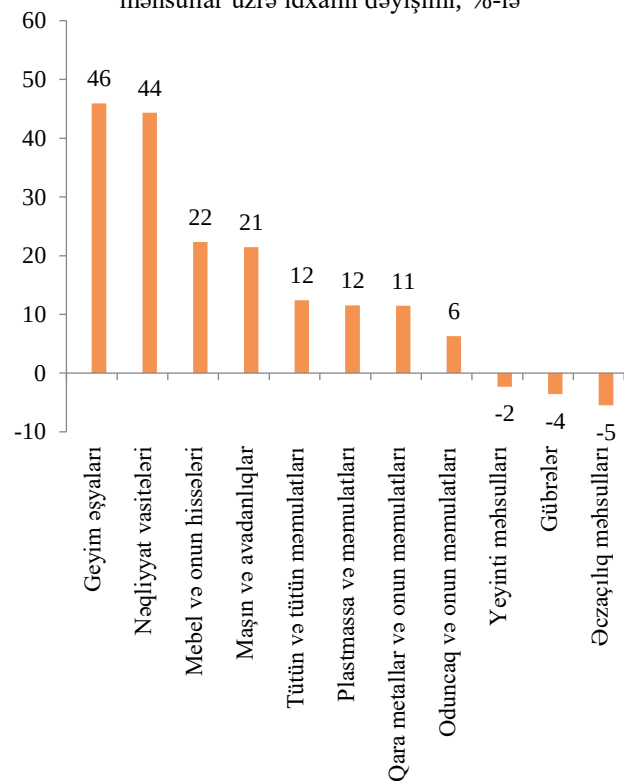
Qrafik 17. Sektorlar üzrə idxalın dinamikası, mlrd.\$

Mənbə: DGK

2023-cü ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən əmtəə idxalı 22.6% artmışdır. O cümlədən, əmtəə idxalı dövlət sektoru üzrə 29.8% artaraq 2.3 mlrd. ABŞ dolları, özəl sektor üzrə 17.5% artaraq 8.9 mlrd. ABŞ dolları, fiziki şəxslər üzrə isə 48.3% artaraq 1.5 mlrd. ABŞ dolları olmuşdur.

Qrafik 18. 2023-cü ilin 9 ayı üzrə bəzi məhsullar üzrə idxalın dəyişimi, %-lə

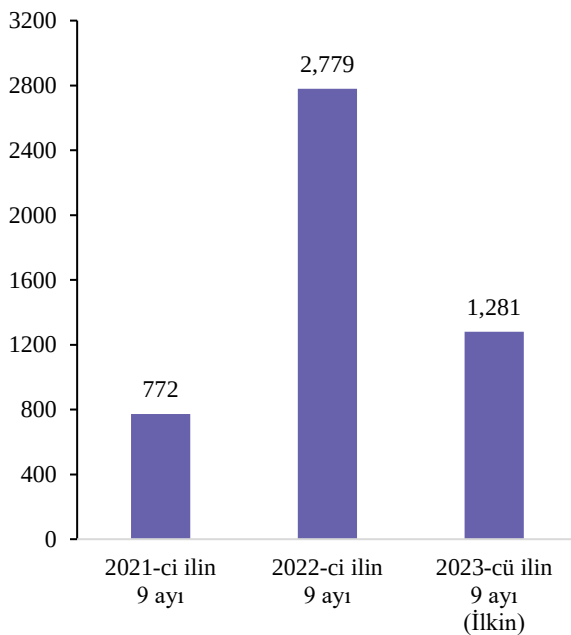
Mənbə: DGK

Hesabat dövründə idxalın həcmi geyim əşyaları və geyim üçün ləvazimatlar üzrə 45.9%, nəqliyyat vasitələri və onların hissələri üzrə 44.3%, mebel və onun hissələri üzrə 22.3%, maşın və mexanizmlər üzrə 21.4%, tütün və tütün məmulatları üzrə 12.4%, oduncaq və ondan hazırlanan məmulatlar üzrə 6.3%, plastmassa və onlardan hazırlanan məmulatlar üzrə 11.5%, qara metallar və onlardan hazırlanan məmulatlar üzrə 11.5%, artmışdır.

Əczaçılıq məhsulları üzrə idxalın dəyəri 5.5%, gübrələr üzrə 3.6%, yeyinti məhsulları üzrə 2.3% azalmışdır.

İdxal olunmuş məhsulların 18%-i Rusiya, 17.5%-i Çin, 13.5%-i Türkiyə, 5.6%-i Almaniya, 4.9%-i Türkmənistan, 3.1%-i ABŞ, 2.8%-i Fransa, 2.7%-i İran, 2.5%-i Koreya Respublikası, 2.5%-i İtaliya və 2.4%-i Yaponiya kimi ölkələrin payına düşmüşdür.

Qrafik 19. Ölkəyə daxil olan pul baratları, mln. \$

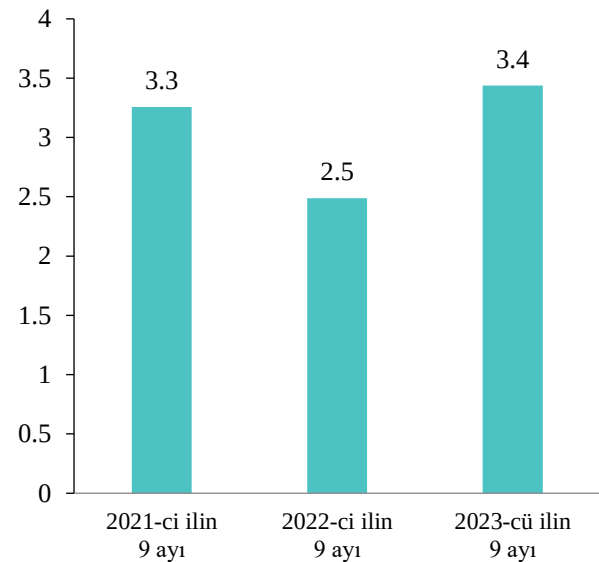

Mənbə: AMB

İlkin rəqəmlərə əsasən 2023-cü ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində ölkəyə daxil olan pul baratlarının həcmi

pandemiyadan öncəki səviyyəni üstələməkdə davam etmişdir.

Qrafik 20. Xarici mənbələrdən əsas kapitala investisiya qoyuluşları, mlrd. manat

Mənbə: DSK

Hesabat dövründə də ölkədə xarici müəssisə və təşkilatlar tərəfindən əsas kapitala investisiya axınları davam etmişdir. DSK-nın məlumatına görə bütün maliyyə mənbələrindən əsas kapitala 12.7 mlrd. manat investisiya olmuşdur. Xarici mənbələrdən əsas kapitala yönəldilmiş investisiya ümumi vəsaitin dəyərinin 22.7%-i həcmində olmuşdur.

Xarici ölkələr və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən əsas kapitala

yönəldilmiş vəsaitin 94%-i Birləşmiş Krallıq, Türkiyə, ABŞ, Yaponiya, Fransa, İsveçrə, Rusiya, Norveç və İran sərmayədarlarına məxsus olmuşdur.

Hesabat dövründə ölkənin strateji valyuta ehtiyatları beynəlxalq qəbul edilmiş kifayətlilik normalarını üstələməkdə davam etmişdir. 2023-cü ilin sentyabr ayının 29-na ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 34 aylıq mal və xidmət idxalına kifayət etmişdir (2023-cü ilin I yarısı üzrə mal və xidmət idxalı götürülməklə). Strateji ehtiyatlar manatla pul kütləsini (M2) 3.4 dəfə üstələmişdir (2023-cü ilin 9 ayının yekunu üzrə olan M2 pul aqreqatı götürülməklə).

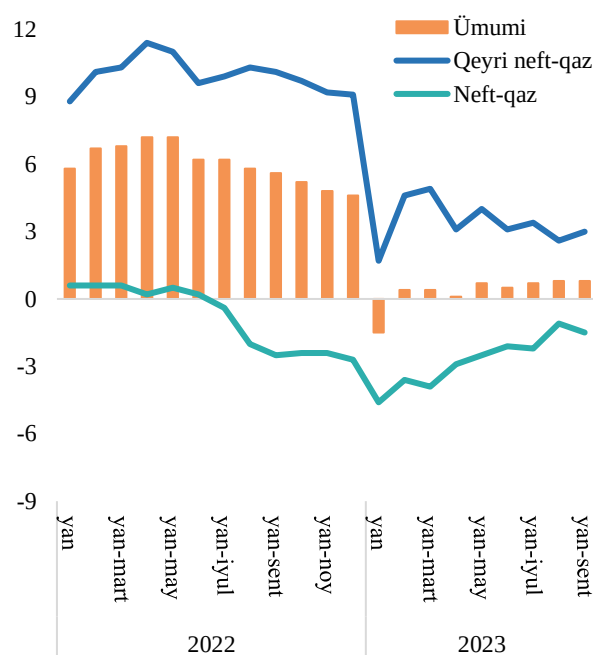
2.2. İqtisadi aktivlik

2023-cü ilin 9 ayında ölkədə iqtisadi artım davam etmişdir. İqtisadi aktivliyin yüksəlməsinin əsas hərəkətverici qüvvəsi qeyri neft-qaz sektoru olmuşdur. Məcmu tələbin bütün komponentləri iqtisadi artımı dəstəkləmişdir.

İqtisadi artım. DSK-nın məlumatına əsasən 2023-cü ilin yanvar-sentyabr aylarında əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə Ümumi Daxili Məhsul (ÜDM) real ifadədə 0.8% artmış və nominal olaraq 90.8 mlrd. manat təşkil etmişdir. Adambaşına düşən ÜDM-in həcmi 8948.8 manat olmuşdur.

İqtisadiyyatın neft-qaz sektorunda əlavə dəyər 1.5% azalmış və nominal olaraq 34.6 mlrd. manat təşkil etmişdir. Dövr ərzində 22.5 milyon ton əmtəəlik xam neft, 26.9 milyard kub metr əmtəəlik təbii qaz hasil olunmuşdur. 2022-ci ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə əmtəəlik neft hasilatı 7.8% azalmış, əmtəəlik qaz hasilatı isə 4.6% artmışdır.

Qrafik 21 . İqtisadi artım, ö.i.m.d.n %-lə

Mənbə: DSK

2023-cü ilin yanvar-sentyabr aylarında qeyri neft-qaz sektorunda əlavə dəyər ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən real ifadədə 3% artmış və nominal olaraq 56.2 mlrd. manat təşkil etmişdir. Sənayenin qeyri neft-qaz segmentində məhsul istehsalı 6.1% artmışdır.

Yanvar-sentyabr ayları ərzində kənd təsərrüfatında 3% artım olmuşdur. Heyvandarlıq məhsulları istehsalında 3.5%, bitkiçilik məhsullarında isə 2.5% artım qeydə alınmışdır.

Xidmət sektorunda da müsbət dinamika müşahidə edilmişdir. Yük və

sərnişin daşımalarında müvafiq olaraq 5.9% və 17.1%, informasiya və rabitə sektorunda isə 14.7%-lik artım qeydə alınmışdır. Cari ilin 9 ayında turizm və ictimai iasə sektorunda əlavə dəyər 2022-ci ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 26% artmışdır.

Cədvəl 1. ÜDM-nin strukturu, xüsusi çəki, %-lə

Sektorlar	2022 9 ay	2023 9 ay
Sənaye	52.2	41.6
Tikinti	4	5
Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq	5.2	6.4
Ticarət, nəqliyyat vasitələrinin təmiri	7.8	9.5
Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	6	6
Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iasə	1.5	2.3
İnformasiya və rabitə	1.3	1.7
Digər sahələr	14.2	18
Məhsula və idxala xalis vergilər	7.8	9.5

Mənbə: DSK

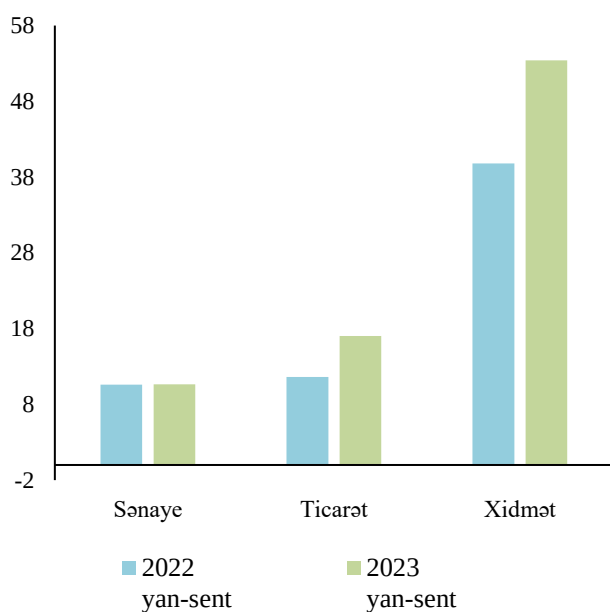
Mərkəzi Bank tərəfindən real sektorun monitorinqi üzrə aparılan sorğunun nəticələri iqtisadi aktivliyin davam etdiyini təsdiqləyir. Hesabat dövründə Biznes İnami İndeksi (Bİİ) sahələr üzrə əsasən müsbət dinamika nümayiş etdirmişdir.

Sənayedə Bİİ 2023-cü ilin 9 ayında da ötən ilin eyni dövründə olduğu kimi müsbət zonada qalmışdır. Bİİ sənayenin kimya, ərzaq məhsulları və içkilər, maşınqayırma, tikinti və digər qeyri-metal mineral məhsulların istehsalı alt sektorlarında yüksək olduğu halda, metallurgiya və plastik alt sektorlarında nisbətən zəif qalmışdır.

Dövr ərzində ticarət üzrə Bİİ müsbət zonada qərarlaşmaqla ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə yüksəlmişdir. Ticarətin mebel və elektrik məişət avadanlıqları alt sektorlarında daha yüksək, avtomobil və təsərrüfat malları sahəsində isə nisbətən daha zəif inam indeksinin olduğu müşahidə edilməkdədir.

2023-cü ilin 9 ayında xidmət sektoru üzrə Bİİ ötən ilin eyni dövrünü əhəmiyyətli üstələmişdir. Xidmət sektorunun bütün alt sektorlarında Bİİ müsbət zonada qərarlaşmışdır.

Qrafik 22. Biznes İnam İndeksi, 9 aylıq orta

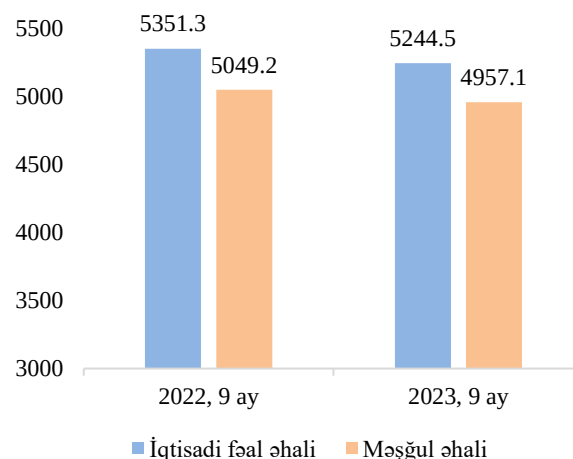
Mənbə: RSM nəticələri əsasında AMB-nin hesablamaları¹

Məşğulluq. 2023-cü ilin 1 oktyabr tarixinə ölkədə iqtisadi fəal əhalinin sayı 5244.5 min nəfər, məşğul əhalinin sayı isə 4957.1 min nəfər təşkil etmişdir.²

Muzdlı çalışan işçilərin sayı 2023-cü ilin sentyabr ayının 1-nə 1706.6 min nəfər olmuşdur ki, bu da ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 0.5% aşağıdır. O cümlədən iqtisadiyyatın dövlət sektorunda işləyənlərin sayı 887.7

min nəfər, qeyri-dövlət sektorunda isə 818.9 min nəfər təşkil etmişdir.

Qrafik 23. İqtisadi fəal əhalinin sayı, min nəfərlə

Mənbə: DSK

Müəssisə və təşkilatlarda muzdlı çalışan işçilərin 22.6%-i məhsul istehsalı sahələrində fəaliyyət göstərir.

Mərkəzi Bank tərəfindən real sektorun monitorinqi üzrə aparılan sorğunun nəticələri göstərir ki, 2023-cü ilin ötən dövründə də iqtisadi subyektlərin məşğulluq gözləntiləri sənaye, ticarət və xidmət sektorlarında müsbət dinamika nümayiş etdirmişdir.

¹ Sənaye Bİİ = (məhsul istehsalı – hazır məhsul ehtiyatı + istehsal gözləntiləri)/3

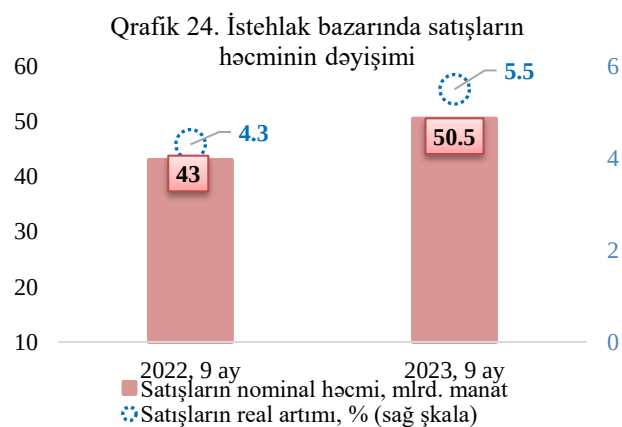
Xidmət Bİİ = (biznes şəraiti + faktiki tələb + tələb gözləntisi)/3

Ticarət Bİİ = (faktiki satış – mal ehtiyatlarının dəyişməsi + satış üzrə gözləntilər)/3

²2019-cü ildə keçirilmiş əhalinin siyahıya alınmasının nəticələri nəzərə alınmışdır

Məcmu tələb. Məcmu daxili tələb 2023-cü ilin yanvar-sentyabr aylarında da genişlənməyə davam etmiş və iqtisadi artımı dəstəkləmişdir.

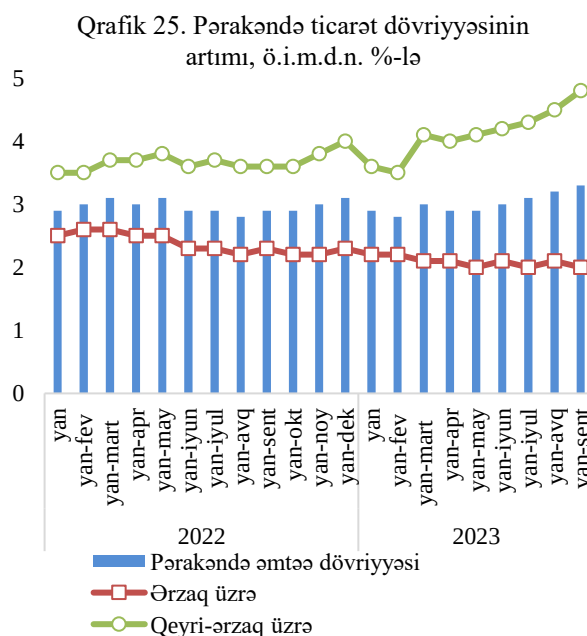
Məcmu tələbin genişlənməsində başlıca rolu istehlak tələbi oynamışdır. Dövr ərzində istehlakçıların tələbatlarının ödənilməsi məqsədilə bazarda satılmış əmtəə və xidmətlərin həcmi ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə real ifadədə 5.5% artaraq 50.5 mlrd. manat olmuşdur. Bir istehlakçı orta hesabla ayda 552.7 manat və ya ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən 78.7 manat çox vəsait xərcləmişdir.

Mənbə: DSK

İlin 9 ayı ərzində pərakəndə ticarət dövriyyəsi ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə real ifadədə 3.3% artmış və 40.9 mlrd. manat təşkil etmişdir. Ərzaq

məhsulları, içkilər və tütün məmulatları üzrə pərakəndə əmtəə dövriyyəsi 2%, qeyri-ərzaq məhsulları üzrə dövriyyə isə 4.8% artmışdır.

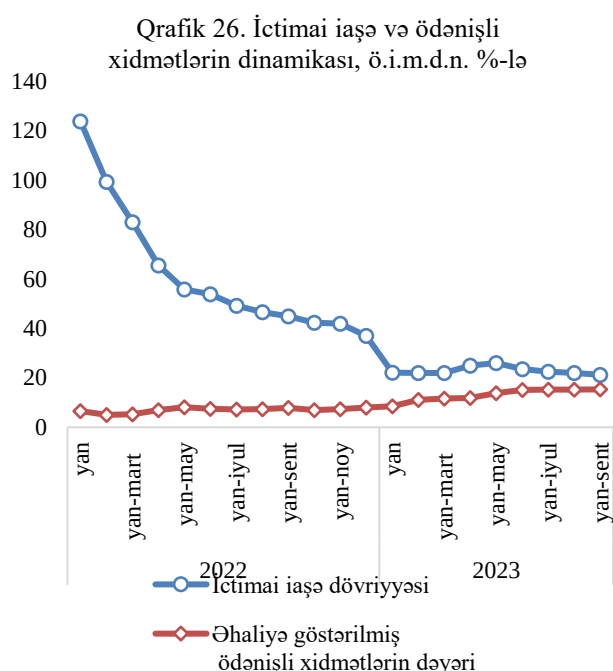
Mənbə: DSK

Hesabat dövrü ərzində istehlakçıların pərakəndə ticarət şəbəkələrində xərclədiyi vəsaitlərin əsas hissəsi, yəni 56.1%-i qida məhsulları, içkilər və tütün məmulatlarının alınmasına sərf olunmuşdur.

2023-cü ilin yanvar-sentyabr aylarında hər bir istehlakçı pərakəndə ticarət müəssisələrində orta hesabla ayda 447.7 manat və ya 2022-ci ilin eyni dövrü ilə müqayisədə nominal ifadədə 56.1 manat çox vəsait xərcləmişdir. Bunun da

251.3 manatı qida məhsulları, içkilər və tütün məmulatlarının, 196.4 manatı isə qeyri-ərzaq mallarının alınmasına sərf edilmişdir.

Yanvar-sentyabr ayları ərzində ictimai iaşə dövrüyyəsi ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə real ifadədə 21.2% artmışdır. Həmçinin dövr ərzində əhaliyə göstərilən ödənişli xidmətlərin dəyəri ötən ilin eyni dövrünə nəzərən real ifadədə 15.3% artaraq 8.1 mlrd. manat təşkil etmişdir. 2023-cü ilin 9 ayında orta hesabla adambaşına düşən pullu xidmət istehlakı ötən ilin eyni dövrünə nəzərən nominal ifadədə 238.1 manat artmış və 799 manat təşkil etmişdir.

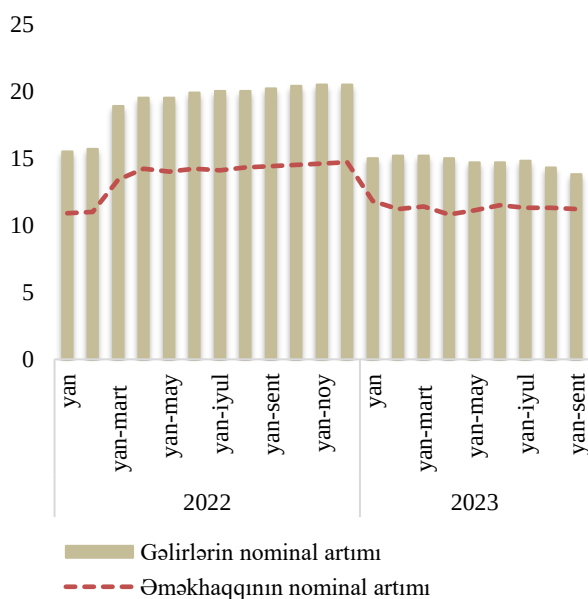

Mənbə: DSK

İstehlak tələbinin artmasını şərtləndirən əsas amillərdən biri əhalinin nominal gəlirlərinin müsbət artım dinamikası olmuşdur. Əhali gəlirlərinin nominal artım tempi orta illik inflyasiyanın artımını üstələyir ki, bu da gəlirlərin real olaraq artması deməkdir.

DSK-nın məlumatlarına əsasən 2023-cü ilin ötən dövrü ərzində əhalinin pul gəlirləri nominal olaraq 13.8% artaraq 58 mlrd. manat olmuşdur. O cümlədən, adambaşına düşən pul gəlirləri hesabat dövründə 5717.2 manat təşkil etmişdir. Əhalinin sərəncamında qalan gəlirlər 13.8% artaraq 51.2 mlrd. manata çatmışdır. 9 ay ərzində ölkə iqtisadiyyatında mizlə çalışan işçilərin orta aylıq nominal əməkhaqqı ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən 11.2% artaraq 919.8 manat təşkil etmişdir.

Qrafik 27. Gəlirlərin və əməkhaqqının artım dinamikası, ö.i.m.d.n. %-lə

Mənbə: DSK

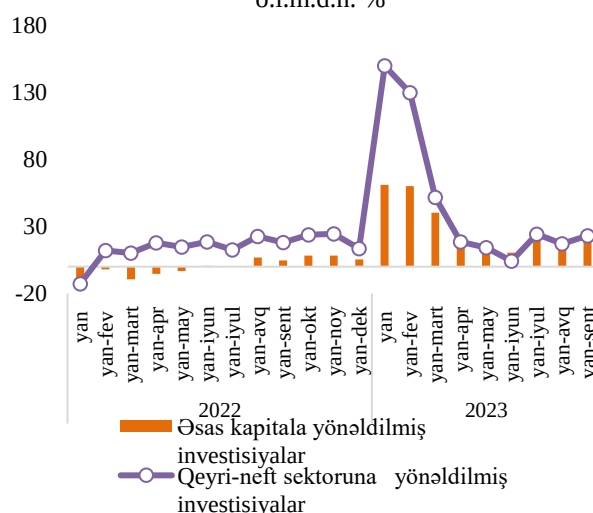
İstehlak tələbinə kreditlərin dinamikası da təsir göstərmişdir. Ev təsərrüfatlarına verilən kreditlərin həcmi yanvar-sentyabr aylarında nəzərən 18.8% artmışdır.

2023-cü ilin yanvar-sentyabr aylarında dövlət xərcləri daxili tələbin dəstəklənməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır. Dövr ərzində dövlət büdcəsinin xərcləri 23.2 mlrd. manat səviyyəsində icra edilmişdir.³ Dövlət büdcəsi xərclərinin 14.1 mlrd. manatı və ya 60.8%-i cari xərclərə, 8.4 mlrd. manatı və ya 36.1%-i əsaslı xərclərə, 713.7

mlrd. manatı və ya 3.1%-i dövlət borcuna və öhdəliklərinə xidmətlə bağlı xərclərə yönəldilmişdir.

İnvestisiya tələbi cari ilin ötən dövründə də artmağa davam etmişdir. DSK-nın məlumatlarına əsasən dövr ərzində ölkə iqtisadiyyatında əsas kapitala qoyulmuş vəsaitin həcmi 2022-ci ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 21.3% artmış və 12.7 mlrd. manat təşkil etmişdir. Bundan neft-qaz sektoruna yönəldilən vəsaitin həcmi ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən real ifadədə 18.1%, qeyri neft-qaz sektoruna yönəldilən vəsaitin həcmi isə 23.2% artmışdır.

Qrafik 28. İnvestisiyaların dinamikası, ö.i.m.d.n. %

Mənbə: DSK

³ <http://www.maliyye.gov.az>

Qeyri neft-qaz sektorunun inkişafına yönəldilən 8.3 mlrd. manatlıq vəsaitin 671 milyon manatı və ya ümumi sərmayənin 5.3%-i qeyri neft-qaz sənayesində istifadə edilmişdir. Cəmi investisiya qoyuluşlarının 55.2%-i dövlət, 44.8%-i isə qeyri-dövlət sektorunun payına düşmüşdür.

Əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyaların 77.3%-i daxili mənbələr, 22.7%-i isə xarici mənbələr hesabına formalaşmışdır. Əsas kapitalla yönəldilmiş sərmayənin ümumi həcmində müəssisə və təşkilatların öz vəsaitləri (45.4%) üstünlük təşkil etmişdir.

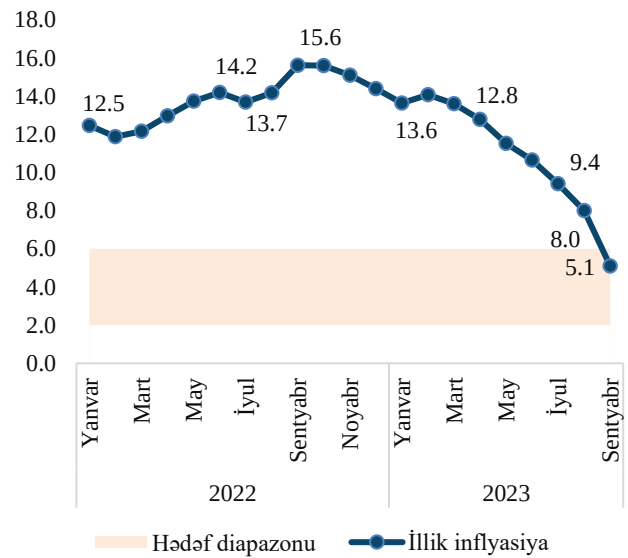
2.3. İnflyasiya prosesləri

2023-cü ilin sentyabrında illik inflyasiya hədəf diapazonuna daxil olmuşdur. Qlobal iqtisadi proseslər və ölkədə həyata keçirilən anti-inflyasiya tədbirləri inflyasiyanın azalmasına zəmin yaratmışdır.

İstehlak Qiymətləri İndeksi (İQİ).

DSK-nın məlumatına əsasən 2023-cü ilin sentyabrında illik inflyasiya (2023-cü ilin sentyabr ayının 2022-ci ilin sentyabr ayına nəzərən) 5.1% təşkil etmişdir. Bu göstərici ötən ilin sentyabrında qeydə alınmış pik səviyyə ilə müqayisədə 10.5 faiz bəndi aşağıdır. Orta illik inflyasiya (2023-cü ilin yanvar-sentyabrı 2022-ci ilin yanvar-sentyabrına nəzərən) isə sentyabrda 10.9% olmuşdur.

Qrafik 29.İllik inflyasiya, %-lə

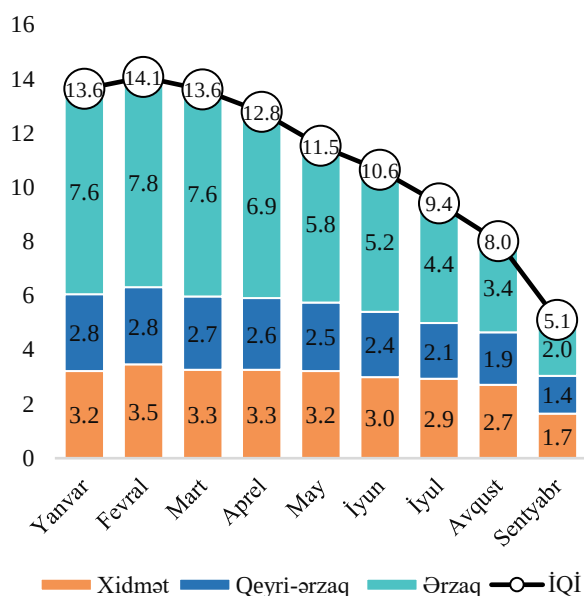

Mənbə: DSK

Hesabat dövründə ümumi inflyasiya səviyyəsinin dinamikasına ərzaq məhsulları qiymətlərində dəyişim daha çox təsir göstərmişdir. Sentyabrda illik ərzaq inflyasiyası 4.5%, orta illik ərzaq inflyasiyası isə 12.4% təşkil etmişdir. Qeyri-ərzaq məhsulları üzrə qiymətlər sentyabrda illik 5.9%, orta illik 10.1% artmışdır. Xidmətlər son 1 ildə 5.4% bahalaşmışdır. Orta illik xidmət inflyasiyası 9.6% təşkil etmişdir.

Ümumilikdə, sentyabrda illik inflyasiyaya 2 faiz bəndi ərzaq, 1.4 faiz bəndi qeyri-ərzaq, 1.7 faiz bəndi isə xidmətlərin qiymət və tariflərinin dəyişimi töhfə vermişdir.

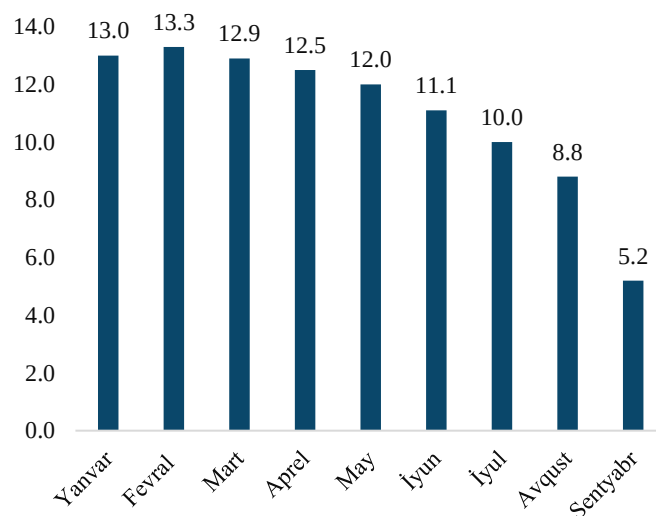
Qrafik 30. İQİ komponentlərinin töhvəsi, faiz bəndi ilə

Mənbə: DSK, AMB

Tənzimlənən qiymətlərin, həmçinin mövsümi xarakterli kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymət dəyişimi nəzərə alınmadan hesablanan illik baza inflyasiyası sentyabrda 5.2% təşkil etmişdir. Orta illik baza inflyasiya isə 2023-cü ilin yanvar-sentyabr aylarında 10.9% olmuşdur.

Qrafik 31. İllik baza inflyasiyanın dəyişimi, %-lə

Mənbə: DSK

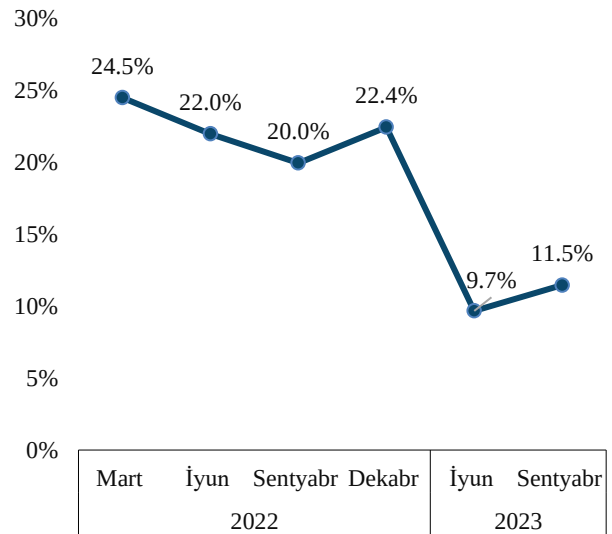
İllik inflyasiyanın dinamikası həm xarici amillərdən, həm də ölkədə həyata keçirilən antiinflyasiya tədbirlərindən təsirlənmişdir. Ticarət tərəfdaşı olan ölkələr üzrə orta çəkili inflyasiyada enişin davam etməsi ölkəyə inflyasiya idxalını azaltmışdır. Bu, əsasən dünya əmtəə qiymətlərinin azalması, qlobal iqtisadi aktivliyin zəifləməsi və əksər ölkələrdə həyata keçirilən sərt pul siyasəti ilə izah edilir. Dünya Bankının əmtəə bazarları haqqında son hesabatına əsasən ümumi əmtəə qiymət indeksi sentyabrda illik əsasda 19.8%, o cümlədən enerji qiymətləri üzrə 25.6%, qeyri-enerji qiymətləri üzrə 3.9% enmişdir. BMT-nin Ərzaq və Kənd

Təsərrüfatı Təşkilatının (FAO) məlumatına görə ərzaq qiymətləri indeksi sentyabrda aylıq əsasda 0.1%, illik əsasda 10.7% azalmışdır. Eyni zamanda daxili valyuta bazarında tarazlığın qorunması, manatın nominal effektiv məzənnəsinin möhkəmlənməsi, qəbul edilmiş pul siyasəti qərarları monetar şərait vasitəsilə inflyasiya təzyiqlərini yumşaltmışdır.

Eyni zamanda hökumət tərəfindən görülən işlər, o cümlədən “İnflyasiya və qiymətlər üzrə monitorinqin gücləndirilməsi istiqamətində əlavə tədbirlər barədə” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Sərəncamında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin icrası inflyasiyaya azaldıcı təsir göstərməkdədir.

Faktiki inflyasiyanın dinamikası ev təsərrüfatlarının inflyasiya gözləntilərinə də təsir etmişdir. Son 2 ildə inflyasiyanın yüksələcəyini gözləyən ev təsərrüfatlarının payı davamlı olaraq azalmışdır.

Qrafik 32. İnflyasiyanın yüksələcəyini gözləyən ev təsərrüfatlarının payı, %-lə

Mənbə: AMB hesablanması

Ümumilikdə, inflyasiya mühitində azaldıcı amillərin güclənməsi və inflyasiya gözləntilərinin sabitləşməsi ilin sonuna və 2024-cü ilə illik inflyasiyanın hədəf daxilində formalaşmasını proqnozlaşdırmağa əsas verir. Mərkəzi Bankın son proqnozlarına görə inflyasiyanın 2023-cü ilin sonuna 4.3%, 2024-cü ildə isə 5.3% olacağı gözlənilir.

Faktiki inflyasiyanın azalmasına baxmayaraq proqnoz horizonu üzrə inflyasiyanın xarici mühiti ilə bağlı qeyri-müəyyənliklər yüksək olaraq qalır. Geosiyasi gərginliyin miqyasının artması, yeni müharibə ocaqlarının

yanarması, təbii anomaliyalar dünya bazarında qida və enerji qiymətlərində əlavə artımlara səbəb ola bilər. Beynəlxalq təşkilatlar 2024-cü ilə enerji qiymətləri proqnozlarını artırmışlar ki, bu da enerji idxal edən tərəfdaş ölkələrdə inflyasiyanı gücləndirə bilər.

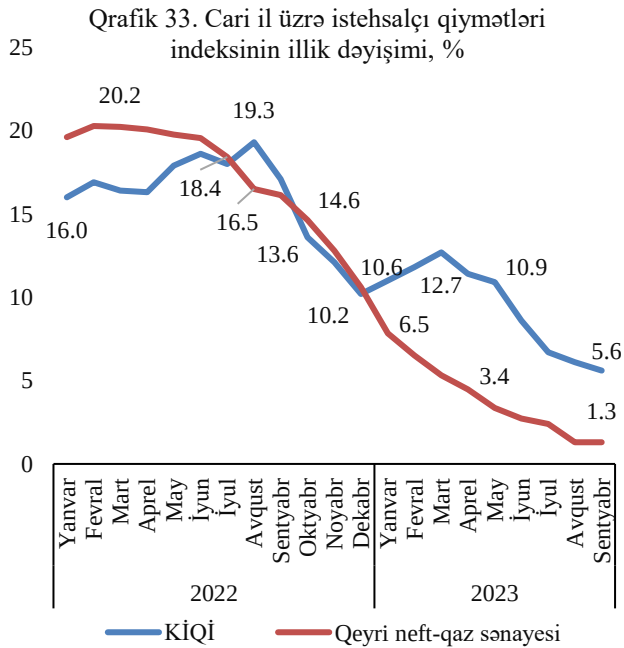
İnflyasiyanı hədəfdən kənarlaşdırma biləcək başlıca daxili risk isə məcmu tələbin təkliflə müqayisədə daha yüksək tempə genişlənməsidir. İlin qalan dövründə əsasən fiskal əməliyyatlarla əlaqədar Mərkəzi Bankın valyuta bazarına alış yönümlü müdaxiləsinin artması pul təklifinin izafi genişlənməsinə səbəb olmaqla növbəti il üzrə inflyasiyaya artırıcı təsir edə bilər. Bununla belə, 2024-cü il dövlət büdcəsi layihəsində xərclərin konservativ götürülməsi məcmu tələbin izafi artımına yol verməmək baxımından müsbət qiymətləndirilir.

İstehsalçı qiymətləri indeksi.

DSK-nın məlumatına əsasən sentyabrda kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçı qiymətlərində illik 5.6% artım müşahidə olunmuşdur. Eyni dövrdə sənaye məhsullarının istehsalçı qiymətləri

indeksi illik 0.7% artmışdır. İstehsalçı qiymətləri indeksi neft-qaz sənayesi məhsulları üzrə 0.5% azalmış, qeyri neft-qaz sənayesi məhsulları üzrə isə 1.3% artmışdır. İlin əvvəlindən qeyri neft-qaz sənayesi məhsullarının qiymət indeksi 6.5 faiz bəndi azalmışdır.

Emal sənayesi üzrə istehsalçı qiymətləri indeksi illik 0.4% azalmışdır. Emal sənayesindəki qida məhsullarının istehsalı üzrə illik qiymət indeksi 1.4% azalmışdır. Emal sənayesindəki qida məhsullarının istehsalı üzrə illik qiymət indeksi yanvarda 12.9% artmış, sentyabrda isə 0.4% azalmışdır. İlin əvvəlindən qiymət indeksinin dəyişim tempində azalma müşahidə edilmişdir (yanvarda 12% artım olduğu halda sentyabrda 0.4% azalma müşahidə edilmişdir). Emal sənayesindəki qida məhsullarının istehsalı üzrə illik qiymət indeksinin artım tempinin azalmasına kənd təsərrüfatı qiymətlərinin illik indeksindəki azalma əhəmiyyətli təsir göstərmişdir.

Mənbə: DSK

2023-cü ilin sentyabr ayında nəqliyyat və anbar xidmətlərinin qiymətləri illik 8.9% artmışdır. Nəqliyyatda yükdaşımaların qiyməti 9.1%, sənişindəşımaya qiyməti isə 4.6% artmışdır. Anbar təsərrüfatı və yardımçı nəqliyyat xidmətləri üzrə qiymət indeksi illik 2.1% azalmışdır. Sentyabr ayı üçün poçt və kuryer xidmətlərinin qiyməti illik 1.3% artmışdır.

Mənzil qiymətləri indeksi. DSK-nın məlumatına əsasən 2023-cü ilin III rübündə mənzil bazarında qiymət indeksi ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən 10.1% artmışdır. İlkin mənzil bazarında qiymət indeksi 7.8%, təkrar mənzil bazarında

qiymət indeksi isə 10.1% yüksəlmişdir. 2023-cü ilin II rübü ilə müqayisədə III rüb üzrə qiymət indeksi ümumilikdə mənzil bazarında 2.8%, ilkin mənzil bazarında 1.8%, təkrar mənzil bazarında isə 2.8% artmışdır.

III. Monetar şərait

3.1. Pul siyasəti qərarları və alətləri

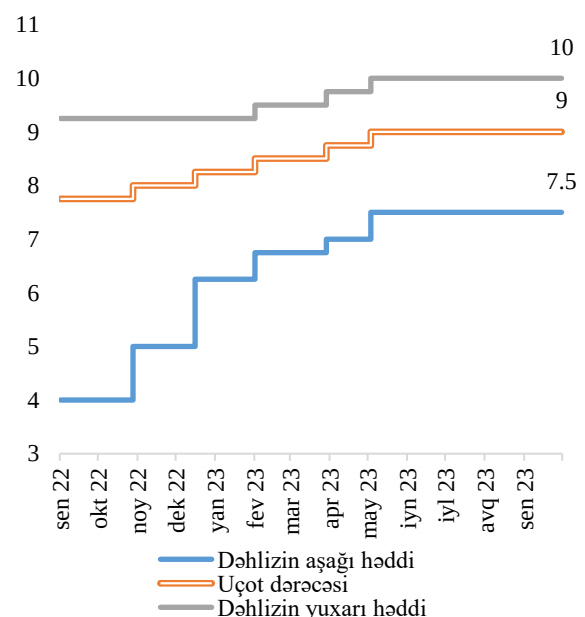
2023-cü ilin 9 ayında pul siyasəti adekvat monetar şərait vasitəsilə inflyasiya təzyiqlərinin məhdudlaşdırılmasına yönəldilmişdir. Hesabat dövründə inflyasiyaya təsir imkanlarının artırılması istiqamətində islahatlar davam etdirilmişdir. Pul siyasəti alətləri bank sisteminin likvidlik mövqeyi və risklər balansı nəzərə alınmaqla tətbiq edilmişdir.

2023-cü ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində Mərkəzi Bankın əməliyyatları üzrə faiz dəhlizinin parametrlərinə dair qərarlar illik inflyasiyanın dinamikası, bank sisteminin likvidlik mövqeyi, yenilənmiş proqnozlar, eləcə də global və ölkə iqtisadiyyatında gedən proseslər nəzərə alınmaqla qəbul edilmişdir.

Mərkəzi Bankın İdarə Heyəti hesabat dövründə faiz dəhlizinin parametrlərini 6 dəfə müzakirə etmiş, ilk 3 müzakirədə uçot dərəcəsi 8.25%-dən 9%-ə, faiz dəhlizinin yuxarı həddi

9.25%-dən 10%-ə, faiz dəhlizinin aşağı həddi isə 6.25%-dən 7.5%-ə qaldırılmışdır. Növbəti dövrdə faktiki və proqnoz inflyasiyanın davamlı azalması nəzərə alınaraq pul siyasətinə həsr olunmuş son 3 iclasda faiz dəhlizinin parametrlərinin dəyişməz saxlanılması barədə qərarlar qəbul edilmişdir. Mərkəzi Bank faiz dərəcələri ilə bağlı qərarları öncədən elan edilmiş qrafik üzrə və müvafiq analitik şərhlərlə ictimaiyyətə açıqlamışdır.

Qrafik 34. Faiz dəhlizinin parametrləri, %

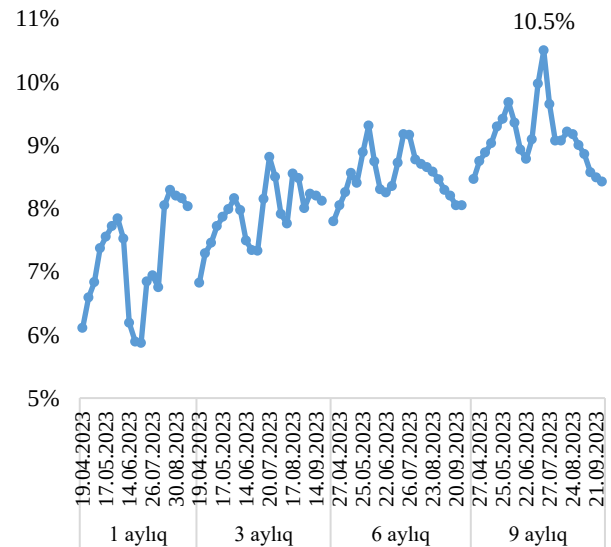
Mənbə: AMB

Hesabat dövründə pul siyasəti alətlərinin yeni konfigurasiyada tətbiqi davam etdirilmişdir. Bu alətlər arasında

Mərkəzi Bankın sterilizasiya alətlərinə, xüsusən də sterilizasiya yönümlü daimi imkanlar alətinə tələbat daha yüksək olmuşdur. Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin 03.07.2023 tarixli qərarı ilə pul siyasətinin əməliyyat çərçivəsinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə 15 avqust tarixindən başlayaraq Mərkəzi Bankın sterilizasiya yönümlü daimi imkan alətinə tətbiq olunan limit (35 mln. manatlıq kvota) aradan qaldırılmışdır.

Mərkəzi Bank dövr ərzində müxtəlif müddətli 102 not hərracı baş tutmuşdur. Notların yerləşdirilməsi üzrə müxtəlif müddətli hərraclarda ümumən tələbin təklifi üstələməsi müşahidə olunmuşdur. Sentyabr ayının sonuna notlar vasitəsilə sterilizasiya olunmuş vəsaitin toplam qalığı 1610.4 mln.manat təşkil etmişdir. Son hərraclarda formalaşan gəlirlik 28 günlük notlar üzrə 8.03%, 84 günlük notlar üzrə 8.13%, 168 günlük notlar üzrə 8.05%, 252 günlük notlar üzrə isə 8.46% olmuşdur.

Qrafik 35. 2023-cü ilin 9 ayında müxtəlif müddətli not hərraclarının gəlirliliyi

Mənbə: AMB

Maliyyə bazarlarında rəqabətin gücləndirilməsi məqsədilə açıq bazar əməliyyatlarının təkmilləşdirilməsi istiqamətində də işlər davam etdirilmişdir. Belə ki, dövr ərzində sterilizasiya əməliyyatlarının effektivliyinin artırılması məqsədilə Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin müvafiq qərarları ilə notların yeni Buraxılış Şərtləri təsdiq edilmişdir. Həmçinin dövr ərzində sterilizasiya məqsədli 302.5 mln. manat həcmində 7 günlük əməliyyatlar (REPO və 1 həftəlik not hərracları) keçirilmişdir.

2023-cü ilin ötən dövründə bank sistemindəki likvidliyin effektiv idarə edilməsi məqsədilə “Məcburi ehtiyatların norması, hesablanması və saxlanması Qaydası”na dəyişikliklər edilmişdir. Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin 03.07.2023 tarixli qərarı ilə “Məcburi ehtiyatların norması, hesablanması və saxlanması Qaydası”na edilən dəyişikliklərə əsasən milli valyutada hüquqi şəxslərin depozitlərinin məbləğinin bir milyard manatı, xarici valyutada hüquqi şəxslərin depozitlərinin məbləğinin isə yeddi yüz əlli milyon manat ekvivalentini üstələyən banklar üzrə məcburi ehtiyat normaları bütün öhdəliklər üzrə müvafiq olaraq 10% və 12% səviyyəsində müəyyən olunmuşdur. Milli valyutada hüquqi şəxslərin depozitlərinin məbləği bir milyard manatdan, xarici valyutada hüquqi şəxslərin depozitlərinin məbləği yeddi yüz əlli milyon manat ekvivalentindən az olan banklar üzrə isə məcburi ehtiyat normaları bütün öhdəliklər üzrə müvafiq olaraq 5% və 6% səviyyəsində saxlanılmışdır. Həmçinin “Məcburi ehtiyatların norması, hesablanması və

saxlanması Qaydası” 06.07.2023-cü il tarixində qüvvəyə minən “Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında Qanunu”na uyğunlaşdırılmışdır.

Ümumiyyətlə, dövr ərzində pul siyasətinin əməliyyat çərçivəsinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində işlər davam etdirilmiş, görülmə işlər pul siyasəti qərarlarının faiz kanalı vasitəsilə inflyasiyaya ötürücülüğünün gücləndirilməsinə xidmət etmişdir. Belə ki, həyata keçirilmiş tədbirlərin nəticəsi olaraq dövr ərzində ilk dəfə banklararası faizlər və 1 həftəlik $AINA_{IB}$ indeksi Mərkəzi Bankın faiz dəhlizi daxilində formalaşmağa başlamışdır. Digər indekslərin də faiz dəhlizinə reaksiya verməsi müşahidə edilir. Hazırda müxtəlif müddətli AZIR (Azerbaijan Interbank Rate) və AINA (AINA – Azn INdex Average) indeksləri müntəzəm şəkildə açıqlanır.

2023-cü ilin yanvar-sentyabr aylarında “Blumberq” ticarət sistemində təminatlı əməliyyatlar üçün yaradılmış platformada banklar arasında 26.8 mlrd. manat məbləğində 2278 ədəd əqd

bağlanmışdır. Bu əməliyyatların 95.5%-i 1-3 günlük olmuşdur. Hesabat dövründə banklararası REPO bazarında isə 3.5 mlrd. manat həcmində 1071 əqd bağlanmışdır. Dövr ərzində banklararası REPO əməliyyatlarının say baxımından 68%-i, həcm baxımından isə 51%-i Mərkəzi Bankın notları əsasında bağlanmışdır.

Bütün bu dəyişikliklər ortamüddətli dövrdə inflyasiya proseslərinin faizlər vasitəsilə daha effektiv idarə edilməsinə xidmət edir.

Cari ilin növbəti dövründə ölkədaxili və qlobal vəziyyətdən asılı olaraq Mərkəzi Bankın pul siyasəti alətlərindən adekvat istifadə ediləcəkdir. Mərkəzi Bank bundan sonra da sərəncamındakı bütün alət və mexanizmlərlə məcmu tələbin izafi genişlənməsini məhdudlaşdırmağa çalışacaqdır. Bunlarla yanaşı, pul siyasətinin əməliyyat çərçivəsinin təkmilləşdirilməsi işləri də davam etdiriləcəkdir.

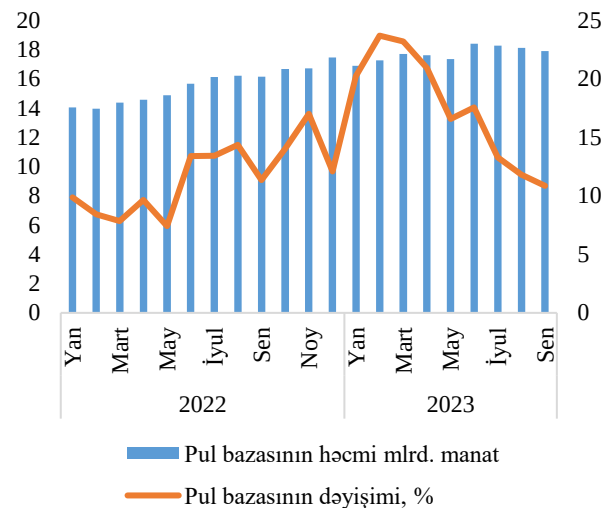
3.2. Pul təklifi

2023-cü ilin 9 ayında pul təklifi iqtisadiyyatın tələbinə uyğun olaraq idarə edilmişdir. Mərkəzi Bank özünün əməliyyatları vasitəsilə pul təklifinin dəyişimini siyasət hədəflərinə uyğun şəkildə tənzimləmişdir.

2023-cü ilin 9 ayında manatla pul bazası 2.5% artmış və dövrün sonuna 17.9 mlrd. manat təşkil etmişdir. Dövr ərzində Mərkəzi Bankın valyuta müdaxiləsi, vahid xəzinə hesabının qalığının dəyişimi, Mərkəzi Bankın sterilizasiya yönümlü daimi imkan və açıq bazar əməliyyatları pul bazasına təsir edən əsas amillər olmuşdur.

Hesabat dövründə manatla pul bazasının struktur elementi olan dövriyyədəki nağd pulun həcmi⁴ 9.8% artmış, manatla müxbir hesabların qalığı isə 36.3% azalmışdır.

Qrafik 36. Pul bazasının həcmi və ö.i.m.d.n dəyişimi

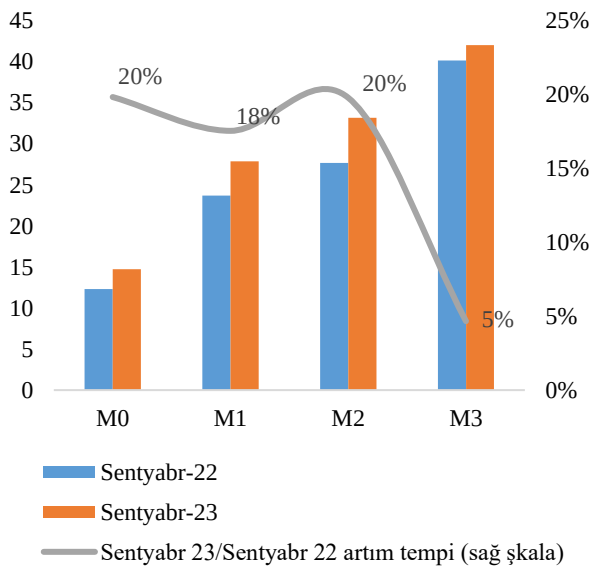

Mənbə: AMB

Manatla pul multiplikatoru (manatla geniş mənada pul kütləsinin manatla pul bazasına nisbəti) ilin əvvəlindən 9.5% artaraq sentyabrın sonuna 1.85 təşkil etmişdir. Manatla geniş pul kütləsi (M2) dövr ərzində 12.2% artaraq dövrün sonuna 33.2 mlrd. manat təşkil etmişdir.

⁴ bank sistemindən kənarda nağd pul, bankların kassalarında və bankomatlarda olan pullar

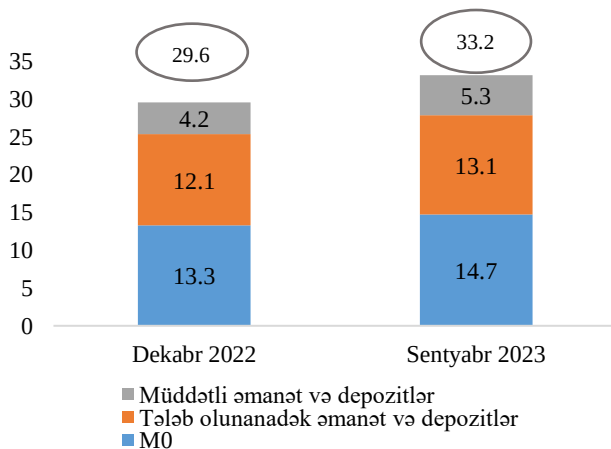
Qrafik 37. Pul aqreqatlarının həcmi və dəyişimi, mlrd. manat

Mənbə: AMB

Dövr ərzində M2 pul aqreqatının bütün struktur elementləri üzrə artım müşahidə olunmuşdur. 9 ayda M0 nağd pul kütləsi 10.9%, tələb olunanadək əmanət və depozitlər 8.9% və müddətli əmanət və depozitlər isə 26.2% artmışdır.

Qrafik 38. Manatla geniş mənada pul kütləsinin dinamikası, mlrd. manatla

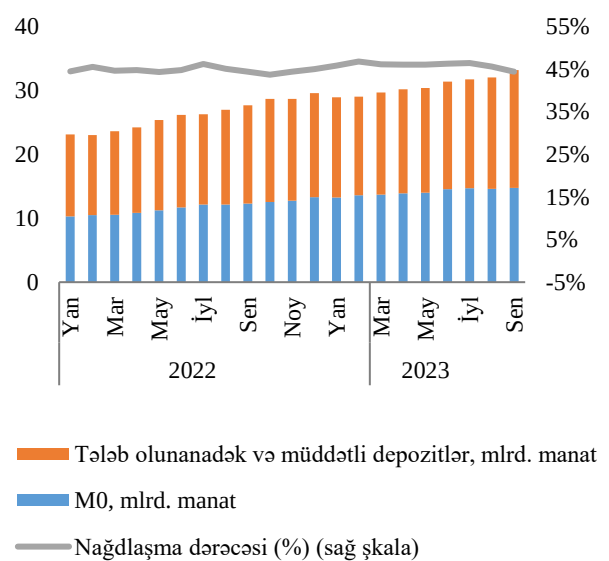

Mənbə: AMB

Pul kütləsinin struktur komponentləri arasında temp baxımından müddətli əmanət və depozitlər həm ilin əvvəlinə nəzərən, həm də ö.i.m.d.n daha yüksək tempə artmışdır. Belə ki, müddətli əmanət və depozitlər ö.i.m.d.n 33.1% artmışdır.

Nağd pulun (M0) manatla geniş pulda (M2) xüsusi çəkisi ilin əvvəlindən 0.5 faiz bəndi azalaraq dövrün sonuna 44.4% təşkil etmişdir.

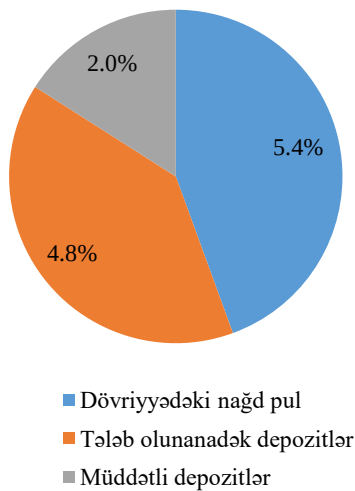
Qrafik 39. Nağdlaşma (M0/M2)

Mənbə: AMB

2023-cü ilin 9 ayında M2 pul kütləsinin dəyişiminə əsas töhfə verən (55.6%) müddətli və tələb olunanadək əmanət və depozitlər olmuşdur ki, bu da ölkədə nağdsızlaşmanın artımından irəli gəlir.

Qrafik 40. 9 ayda M2 komponentlərinin ümumi dəyişmə töhfəsi %

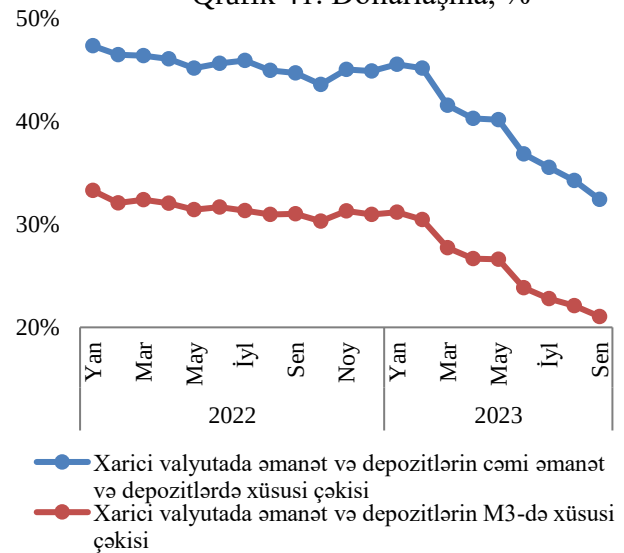
Mənbə: AMB

Hesabat dövründə geniş pul kütləsi (M3) 1.9% azalmış və dövrün sonuna 42 mlrd.manat təşkil etmişdir. Dövr ərzində M3-ün dəyişiminə Xalis Xarici Aktivlərin dəyişimi azaldıcı, Xalis Daxili Aktivlərin dəyişimi isə artırıcı təsir etmişdir.

Hesabat dövründə dollarlaşmanın azalması meyili davam etmişdir. 2023-cü ilin 9 ayında xarici valyutada əmanət və depozitlərin həcmi 33.3% azalmış və 8.8 mlrd. manat təşkil etmişdir. Xarici valyutada əmanət və depozitlərin cəmi əmanət və depozitlərdə xüsusi çəkisi isə 12.5 faiz bəndi azalaraq 32.4%-ə enmişdir. Xarici valyutada əmanət və

depozitlərin M3 pul aqreqatında xüsusi çəkisi ilin əvvəlindən 9.9 faiz bəndi azalaraq dövrün sonuna 21% təşkil etmişdir.

Qrafik 41. Dollarlaşma, %

Mənbə: AMB

Hüquqi şəxslərin depozitlərində xarici valyutanın payı dövrün sonuna 41.9% təşkil etmişdir ki, bu da ilin əvvəli ilə müqayisədə 10.8 faiz bəndi aşağıdır. Fiziki şəxslərin əmanətlərinin dollarlaşma səviyyəsində də azalma müşahidə olunmuş və bu göstərici ilin əvvəlindən 4.1 faiz bəndi azalaraq 35.1% təşkil etmişdir. Dövr ərzində qeyri-rezident fiziki şəxslərin əmanətləri çıxılmaqla ev təsərrüfatlarının əmanətlərinin dollarlaşması 4.8 faiz

bəndi azalaraq dövrün sonuna 30.8%-ə enmişdir.

Mərkəzi Bank 2023-cü ilin qalan dövrü üzrə də pul təklifinin pul siyasəti

hədəflərinə uyğun dəyişimini təmin etmək üçün sərəncamındakı alətlərdən adekvat istifadə edəcəkdir

3.3. Valyuta bazarı və manatın məzənnəsi

2023-cü ilin 9 ayında manatın xarici valyutalara qarşı məzənnəsi valyuta bazarında tələb-təklif nisbətindən asılı olaraq formalaşmışdır. Tədiyə balansının profitli olması qiymət sabitliyinin əsas lövbəri olan məzənnə sabitliyini dəstəkləmişdir.

Dövr ərzində valyuta bazarının həm nağd, həm də nağdsız seqmentində əməliyyatların həcmi azalmışdır. 9 ayda nağdsız valyuta bazarında aparılmış əməliyyatların həcmi ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən 6% azalaraq 21 mlrd. ABŞ dolları ekvivalentində ⁵ olmuşdur. Nağdsız valyuta əməliyyatlarının 79%-i ABŞ dollarında, 21%-i isə digər valyutalarda aparılmışdır. Valyuta əməliyyatlarının 20.1%-i banklararası valyuta bazarında (BVB), 79.9%-i isə bankdaxili valyuta bazarında (BDVB) həyata keçirilmişdir.

Hesabat dövründə BVB-də əməliyyatların həcmi 4.2 mlrd. ABŞ dolları (ARDNF-nun və Mərkəzi Bankın

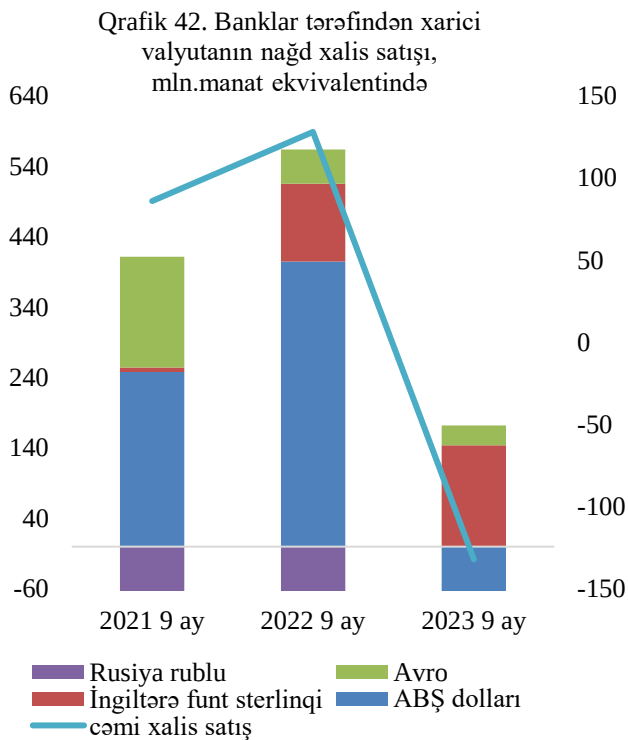
əməliyyatları daxil olmaqla) ekvivalentində olmuşdur. Bu seqmentdə əməliyyatların 97.5%-i ABŞ dollarında aparılmışdır. BVB-də valyuta əməliyyatları üzrə dövriyyə əsasən “Blumberq” platformasında aparılan əməliyyatlar hesabına formalaşmışdır.

Hesabat dövrünün başlanğıcında banklararası valyuta bazarında mövcud hərrac mexanizmi saxlanılmaqla, Mərkəzi Banka valyuta bazarındakı proseslərə çevik reaksiya vermək imkanı verən, banklara real vaxt rejimində xarici valyutaya tələb və təklifi izləməyə və ən optimal məzənnə ilə əqd bağlamağa şərait yaradan Blumberqin “BMatch” platforması aktivləşdirilmişdir.

BDVB-də valyuta əməliyyatlarının həcmi 16.8 mlrd. ABŞ dolları ekvivalentində olmuşdur ki, bunun da 74%-ni ABŞ dolları ilə aparılan əməliyyatlar təşkil etmişdir. BDVB-də valyuta əməliyyatlarının 93.6%-i hüquqi şəxslərlə aparılan valyuta əməliyyatlarının payına düşmüşdür.

⁵ ABŞ dolları, Avro, İngilis funt sterlinqi, Rus rublu ilə əməliyyatlar daxil olmaqla

Banklar tərəfindən nağd xarici valyutanın alqı-satqısı üzrə aparılmış əməliyyatların həcmi ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən 29.2% azalaraq 2.8 mlrd. ABŞ dolları ekvivalentində olmuşdur. Bunun 83.6%-ni ABŞ dolları ilə aparılmış əməliyyatlar təşkil etmişdir. Son illər ərzində ilk dəfə 9 ay ərzində bankların xarici valyuta alışı satışını üstələmişdir.

Mənbə: AMB

Qeyd: müsbət zona satışı, mənfi zona alışı göstərir.

2023-cü ilin 9 ayında Mərkəzi Bankda ARDNF-in valyuta satışlarının həyata keçirilməsi üzrə 71 valyuta hərracı baş tutmuşdur. Hesabat dövründə valyuta

hərraclarının 99%-də təklif tələbi üstələmişdir. Dövr ərzində Mərkəzi Bankın valyuta bazarına müdaxiləsi alış yönülmüşdür.

Dövr ərzində manatın ABŞ dollarına nəzərən rəsmi məzənnəsi banklararası əqdlər üzrə orta məzənnə ("Blumberq" platformasında hərraclar və hərracdən kənar əməliyyatlar nəzərə alınmaqla) əsasında müəyyən edilmişdir. Hesabat dövründə manatın ABŞ dollarına qarşı orta günlük rəsmi məzənnəsi 1.7 manat təşkil etmişdir. Banklar tərəfindən müəyyən edilən xarici valyutanın alış-satış məzənnələri rəsmi məzənnəyə yaxın hərəkət etmişdir. Belə ki, kommersiya banklarının orta hesabla günlük alış məzənnəsi 1 ABŞ dollarına nəzərən 1.6946 manat, satış məzənnəsi isə 1.7021 manat təşkil etmişdir.

Hesabat dövründə manatın məzənnəsi ticarət tərəfdaşı olan ölkələrin valyutalarına qarşı müxtəlif istiqamətdə dəyişmişdir. Belə ki, manatın məzənnəsi nominal olaraq Türkiyə lirəsinə, Qazaxıstan tengəsinə, Rusiya rubluna, Yaponiya yeninə, Çin yuanına qarşı bahalaşmış, avroya, İngiltərə funt-

sterlinqinə, İsveçrə frankına və Gürcüstan larisinə qarşı ucuzlaşmışdır.

İkitərəfli məzənnələrin dinamikası çoxtərəfli məzənnənin dinamikasına da təsir göstərmişdir.

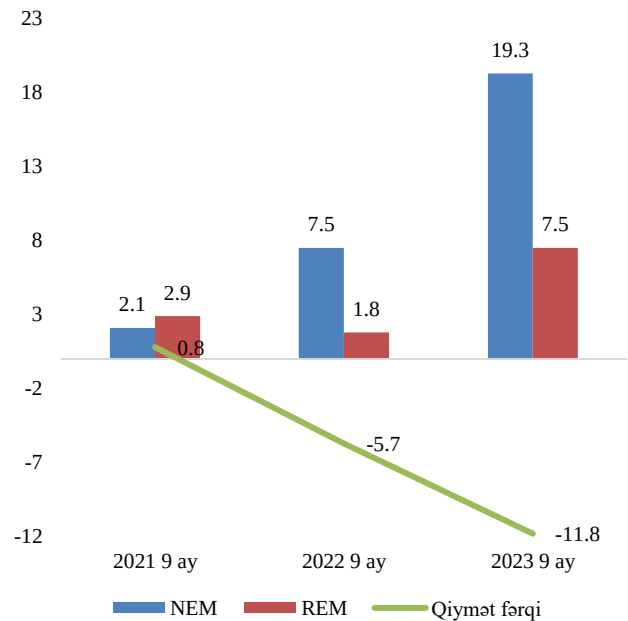
Cədvəl 3. 9 ayda ticarət tərəfdaşı olan ölkələrin valyutalarına nəzərən manatın nominal və real ikitərəfli məzənnələrinin dəyişimi (dekabr 2022=100), %-lə

	Nominal ikitərəfli məzənnə	Real ikitərəfli məzənnə
Rusiya rublu	147.1	142.6
Türkiyə lirəsi	144.6	97.9
Avro	99	96.9
Çin yuanı	104.5	105.6
İran rialı	100	78.2
ABŞ dolları	100	98.5
Qazaxıstan tengəsi	100.1	94.5
Belarus rublu	100	97.9
Yaponiya yeni	109.3	108.1
Gürcüstan laris	98.4	99.8
Ukrayna qrivnası	100	98.4
İsveçrə frankı	96.2	95.6
Cənubi Koreya vonu	103	100.9
İngiltərə funt sterlinqi	98	95.8
İsrail şəkeli	110.7	109.1
Ümumi (NEM, REM)	119.3	107.5

Ümumilikdə, ilin əvvəlindən manatın qeyri-neft ümumi ticarət çəkili nominal effektiv məzənnəsi 19.3%, real effektiv məzənnəsi isə 7.5% möhkəmlənmişdir. Azərbaycandakı inflyasiyanın tərəfdaş ölkələrdəki orta

inflyasiyadan aşağı olması real effektiv məzənnəyə azaldıcı təsir etmişdir.

Qrafik 43. Effektiv məzənnə indeksləri, (ötən ilin dekabrına nəzərən)

Mənbə: AMB

Manatın nominal effektiv məzənnəsinin möhkəmlənməsi inflyasiya idxalını məhdudlaşdıran başlıca amillərdən biri kimi çıxış etmişdir.

İstifadə olunmuş qrafik və cədvəllər

Qrafiklər

Qrafik 1	Qlobal iqtisadi aktivlik indeksləri -----	4
Qrafik 2	Satınalma Menecerləri İndeksi (SMİ) -----	5
Qrafik 3	İqtisadi artım proqnozu -----	6
Qrafik 4	Bəzi İEOÖ-də inflyasiya -----	6
Qrafik 5	İşsizlik səviyyəsi -----	7
Qrafik 6	Qlobal əmtəə qiymət indekslərinin dinamikası -----	8
Qrafik 7	FAO qlobal ərzaq qiyməti indeksi -----	9
Qrafik 8	Qlobal neft bazarında tələb və təklifin dinamikası -----	9
Qrafik 9	Qlobal təchizat və daşınma indeksləri dinamikası -----	10
Qrafik 10	Fond birjalarında meyillər -----	12
Qrafik 11	Maliyyə şəraiti indeksi -----	13
Qrafik 12	Ev qiymətlərində real və nominal artım -----	14
Qrafik 13	Ticarət balansı-----	16
Qrafik 14	Xam neft və neft məhsullarının ixrac olunduğu ölkələr -----	16
Qrafik 15	Qeyri neft-qaz məhsullarının ixracı -----	17
Qrafik 16	2023-cü ilin 9 ayı üzrə bəzi məhsullar üzrə ixracın dəyişimi -----	17
Qrafik 17	Sektorlar üzrə idxalın dinamikası -----	18
Qrafik 18	2023-cü ilin 9 ayı üzrə bəzi məhsullar üzrə idxalın dəyişimi -----	18
Qrafik 19	Ölkəyə daxil olan pul baratları -----	19
Qrafik 20	Xarici mənbələrdən əsas kapitala investisiya qoyuluşu -----	19
Qrafik 21	İqtisadi artım -----	21
Qrafik 22	Biznes inam indeksi -----	23
Qrafik 23	İqtisadi fəal əhəlinin sayı -----	23
Qrafik 24	İstehlak bazarında satışların həcmnin dəyişimi -----	24
Qrafik 25	Pərakəndə ticarət dövriyyəsinin artımı -----	24
Qrafik 26	İctimai iaşə və ödənişli xidmətlərin dinamikası -----	25
Qrafik 27	Gəlirlərin və əməkhaqqının artım dinamikası -----	26
Qrafik 28	İnvestisiyaların dinamikası -----	26

Qrafik 29	İllik inflyasiya -----	28
Qrafik 30	İQİ komponentlərinin töhfəsi -----	29
Qrafik 31	İllik baza inflyasiyanın dəyişimi-----	29
Qrafik 32	İnflyasiyanın yüksəlməyəcəyini gözləyən ev təsərrüfatlarının payı -----	30
Qrafik 33	Cari il üzrə istehsalçı qiymətləri indeksinin illik dəyişimi -----	32
Qrafik 34	Faiz dahlizinin parametrləri -----	33
Qrafik 35	2023-cü ilin 9 ayında müxtəlif müddətli not hərraclarının gəlirliliyi -----	34
Qrafik 36	Pul bazasının həcmi və ö.i.d.m.n dəyişimi -----	37
Qrafik 37	Pul aqreqatlarının həcmi və dəyişimi -----	38
Qrafik 38	Manatla geniş mənada pul kütləsinin dinamikası -----	38
Qrafik 39	Nağdlaşma -----	38
Qrafik 40	9 ay üzrə M2 komponentlərinin ümumi dəyişmə töhfəsi-----	39
Qrafik 41	Dollarlaşma -----	39
Qrafik 42	Banklar tərəfindən xarici valyutanın nağd xalis satışı -----	42
Qrafik 43	Effektiv məzənnə indeksləri-----	43

Cədvəllər

Cədvəl 1	ÜDM-nin strukturu -----	22
Cədvəl 2	9 ayda ticarət tərəfdaşı olan ölkələrin valyutalarına nəzərən manatın nominal və real ikitərəfli məzənnələrinin dəyişimi-----	43

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı

Tel.: (+99412) 493 11 22

<http://www.cbar.az>

Ünvan: AZ1014, Bakı, R.Behbudov küçəsi, 90